

LIBER UICESIMUS NONUS.

I.

R DE TESTAMENTO MILITIS R

SEP

- 1 UPIANUS libro quadragesimo quinto ad edictum. Militibus liberam testa- [B. 85, 21, 1] *S^o*
menti factionem primus quidem diuus Iulius Caesar concessit: sed ea concessio temporalis 5
erat. postea uero primus diuus Titus dedit: post hoc Domitianus: postea diuus Nerua
plenissimam indulgentiam in milites contulit: eamque et Traianus securus est et exinde
mandatis inseri coepit caput tale. Caput ex mandatis: 'Cum in notitiam meam prolatum'
'sit subinde testaments a commilitonibus relicts proferri, quae possint in controvseriam de-
duci, si ad diligentiam legum renocentur et obseruantiam: securus animi mei integritudi- 10
'nem' erga optimos fidelissimosque commilitones simplicitati eorum consulendum existimani,
'ut quoquomodo testati fuiissent, rata eset eorum uoluntas. faciant igitur testamentsa quo
'modo uolent, faciant quo modo poterint sufficiatque ad bonorum suorum divisionem fa-
1 'ciendam nuda uoluntas testatoris'. Miles autem appellatur uel a militia¹, id est duritia,
quam pro nobis sustinent, aut a multitudine, aut a malo, quod arcere milites solent, aut 15
a numero mille hominum, ductum a Graeco uerbo, tractum a tagmate²: nam Graeci mille
hominum multitudinem τάγμα appellant, quasi millensimum quemque dictum³: unde ipsum
ducem χιλίαρχον appellant. exercitus autem nomen ab exercitatione traxit.
2 GARUS libro quinto decimo ad edictum prouinciale. De militis testamento [B. 85, 21, 2] *S^o*
ideo separatim proconsul edicit, quod optime nouit ex constitutionibus principalibus propria 20
atque singularia iura in testamenta eorum obseruari.
3 UPIANUS libro secundo ad Sabinum. Si⁴ miles, qui destinauerat communi [B. 85, 21, 3] *S^o*
iure testari, § ante defecerit quam testaretur? Pomponius dubitat. sed cur non in milite f. 421'
diuersum probet? neque enim qui uoluit iure communi testari, statim beneficio militari
renuntianit, nec credendus est quisquam genus testandi eligere ad impugnanda sua iudicia, 25
sed magis utroque genere uoluisse propter fortuitos casus: quemadmodum plerique pagani
solent, cum testamenta faciunt per scripturam, adicere uelle hoc etiam uice codicillorum
ualere. quicquam⁵ dixerit, si imperfectum sit testamentum, codicillos non esse, nam se-
cundum nostram sententiam etiam diuus Marcus rescripsit. 29
4 IOAN libo primo ad Sabinum. Iure militari surdum et mutum testamentum [B. 85, 21, 4] *S^o*
facere posse ante causiarum missionem in numeris manentem placet.
5 IOAN libo quarto ad Sabinum. Milites etiam his, qui heredes extiterunt, [B. 85, 21, 5] *S^o*
possunt substituere in his dumtaxat, quae sunt ex testamento eorum consecuti.

F(WDQEIC)

¹ periatus (*edd.*)? ² aegritudinem? ³ malitia (*Muretus*)? ⁴ ductum a Graeco uerbo
tractum a tagmate *del.* ⁵ dicant? ⁶ si] quid si? ⁷ nec quisquam (*u. i.*)?

6 dederit FW 8 coepit caput tale caput tale
caput ex mandatis F¹ 9 proferri] coferri F¹
12 testamento F¹ 14 appellatur F¹ 15 nouis
F¹ | aut a tuiditudine F¹ 16 ductum] F²,
ducitum F¹, dictum F¹ *WDQEIC* 18 ducum
F² | xilapseon E, χιλαρχον W, filiapacon D,
xapason I, xiapaxon C, om., adscr. G(raecum),
Q | exercit'us'atione F¹ 19 de] a F¹ 20 no-

uit] nollit F¹ 21 testamenta] F¹, testamento
F² 22 ulpianus] iulianus F¹ 24 testa'tri F² |
statim FW 25 credendus] eridendus F¹ 26 for-
tuito's] F² 27 testamenti F | facient F¹
28 quicquam] FWQE, quisquam DI, nec
quisquam margo E (*subnotatur*: hoc deest in
P[isano.] M[artinus]) C (ubi quisquam est in
littera) | si't test. F² 32 ex'stiterunt F²

- 6 IDEM libro quinto ad Sabinum. Si miles unum ex fundo heredem scriperit, [B. 35, 21, 6] ^S creditum quantum ad residuum patrimonium intestatus decessisset¹: miles enim pro parte testatus potest decedere, pro parte intestatus.
- 7 IDEM libro nono ad Sabinum. Qui iure militari testatur etsi ignorauerit praegnatum ^S uxorem uel non fuit praegnata, hoc tamen animo fuit, ut uellet quisquis sibi nascetur ex- ⁵ heredem esse, testamentum non rumpitur.
- 8 MARCELLUS libro decimo digestorum. Idem est et si adrogauerit filium neposue suc- ^E cesserit in locum filii.
- 9 UPLIANUS libro nono ad Sabinum. Idemque erit dicendum et si nato filio uiuo se ^S maluit eodem testamento durante decedere: nam uidetur iure militari refecisse testamentum: ¹⁰ 1 ut est rescriptum a diuino Pio in eo qui cum esset paganus, fecit testamentum, mox militare coepit: nam hoc quoque iure militari incipiet ualere, si hoc maluit miles.
- 10 IDEM libro undecimo ad Sabinum. Facere testamentum hostium potitus nec iure militari ^S potest. ¹⁴
- 11 IDEM libro quadragensimo quinto ad edictum. Ex militari delicto capite [B. 35, 21, 7] ^S damnatis testamentum facere licet super bonis dumtaxat castrensis: sed utrum iure mi- ⁸ litari an iure communi, quaeritur. magis autem est, ut iure militari eis testandum sit: nam cum ei quasi militi tribuatur ius testandi, consequens erit dicere iure militari ei testan- ¹ dum. quod ita intellegi oportet, si non sacramenti fides rupta sit. Si miles incertus, an ² sui iuris sit, testamentum fecerit, in ea condicione est testamentum eius, ut ualeat: nam ²⁰ 2 et si incertus, an pater suus uiuat², testamentum fecerit, testamentum eius ualebit. Si ²⁵ filius familias ignorans patrem suum decessisse de castrensi peculio in militia testatus sit, non pertinebunt ad heredem eius patris bona, sed sola castrensis:
- 12 PAPINIANUS libro sexto responsorum. milites enim ea dumtaxat, quae habe- [B. 35, 21, 8] ^P rent³ scriptis, relinquunt. ²⁵
- 13 UPLIANUS libro quadragesimo quinto ad edictum. Idem est, etsi de testa- [B. 35, 21, 9] ^S mento mutando cogitauit, non quia admire uolebat castrensis bona heredi scripto, sed ¹ quia de paternis testari uolebat et alium heredem scribere. Sed si iam ueteranus decessit, ² uniuersa bona etiam paterna ad heredem pertinere castrensem Marcellus libro decimo di- ⁴² gestorum scribit: neque enim iam potuit de parte bonorum testari. Et deportati et fere ²⁰ omnes, qui testamenti factionem non habent, a milite heredes institui possunt. sed si ser- ²⁵ um poenae heredem scribat, institutio non ualebit: sed si mortis tempore in ciuitate in- ³⁰ueniatur, institutio incipit conualescere quasi nunc data hereditate. et generaliter in f. 42 omnibus id poterit dici quos miles scribit heredes, ut institutio incipiatur uires habere, si ³⁵ mortis tempore talis inueniatur, ut a milite institui poterit. Si seruum proprium, quem ⁴⁰ liberum esse credidisset, miles heredem sine libertate instituit, in ea condicione est, ut ⁴⁵ institutio non ualeat. Cum miles in testamento suo seruo libertatem dederit eidemque et ⁵⁰ a primo et a secundo herede per fideicommissum hereditatem refuerit, quamuis et primus heres et substitutus, priusquam adierint hereditatem, mortem obierunt, non debere intestati exitum facere imperator noster cum diuino Seuero rescripsit: sed perinde habendum est, ac ⁵⁵ si eidem seruo libertas simul et hereditas directo data esset, quae utraque ad eum perue- ⁶⁰ nire testatorem uoluuisse negari non potest.
- 14 MAECLIANUS libro quarto fideicommissorum. Tractabatur, an tale aliiquid et [B. 35, 21, 10] ^P in paganorum testamentis indulgendum esset: et placet non sine distinctione hoc fieri, sed, ⁶⁵ F(WDQEIC)

¹ creditur ... decessisse (u. i.)? ² cum is uiuat ins. ³ cauerent?

2 creditum ... decessisset] F, creditur ... de-
cessisset E, creditur ... decessisse DQIC
3 po's test F⁴ 6 post rumpitur ins. idemque
erit dicendum (dicendum F⁴) si natum et si
nato filio uiuo se maluit eodem testamento
F⁴, del. F² 9 idemque ... 10 testamento om.
hoc loco (u. ad u. 6) F¹, add. F² 11 esse't F²

12 maluit] malum F¹ 13 lib'r'o F⁴ 18 ei test.]
Q, eui test. F¹, eum test. F² WDEIC 24 qu'a've
h'aberent F² 25 reliquunt F² 29 a marcelus
l. inc. F | un'decimo F¹ 30 iam] eam F²
31 h'abent F² 34 habe'at're F² 35 pote-
rit F | qu'e'm F⁴ 38 pleriquerit F² 39 m'or-
tem F² 40 perinde 'habere' habendum F²

si quidem uno testatore et sciente decessissent, nihil noui statuendum, si autem ignorante aut post mortem eius, omnimodo subueniendum.

- 15 UPLIANUS libro quadragesimo quinto ad edictum. In fraudem plane creditorum nec S
 1 miles amplius quam unum necessarium facere poterit. Sicut autem hereditatem miles nuda uoluntate dare potest, ita et adimere potest. denique si cancellauerit 5
 testamentum suum uel inciderit, nullius erit momenti: si tamen testamentum cancellauerit et mox ualere uoluerit, ualebit ex *suprema* uoluntate. et ideo cum miles induxisset testamentum suum, mox anulo suo signasset, qui super ea re cognitus erit considerabit, quo proposito id fecerit: nam si mutatae uoluntatis eum paenituisse probabitur, renouatum testamentum intellegetur: quod si ideo, ne ea quae scripta fuerant legi possint, causa 10
 2 irriti facti iudicij potior existimabitur. Testamentum ante militiam factum a milite, si in militia decesserit, iure militari ualere, si militis uoluntas contraria non sit, diuus Pius rescripsit. Si quis se scribat heredem in testamento militis, non remittitur ei senatus consulti poena. Miles et ad tempus heredem facere potest et alium post tempus uel ex condicione uel in condicionem. Item tam sibi quam filio iure militari testamentum facere 15
 3 potest: et soli filio, tametsi sibi non fecerit: quod testamentum ualebit, si forte pater uel 4 in militia uel intra annum militiae decessit. Bonorum possessionem ultra tempora edicto determinata nec militis posse adgnosci Papinianus libro quarto decimo quaestionum scribit, quia generalis est ista determinatio. 19
- 16 PAULUS libro quadragesimo tertio ad edictum. Dotalem fundum si lega- B. 35, 21, 12 S
 1 uerit miles, non erit ratum legatum propter legem Iuliam.
- 17 GARUS libro quinto decimo ad edictum prouinciale. Si certarum rerum heredes instituerit miles, ueluti alium urbanorum praediorum, alium rusticorum, alium ceterarum rerum, ualebit institutio perindeque habebitur, atque si sine partibus heredes eos instituisset resque omnes suas per preceptionem cuique legando distribuisset. Julianus 25
 1 etiam ait, si quis alium castrenum rerum, alium ceterarum scripisset, quasi duorum hominum duas hereditates intellegi, ut etiam in aere alienum, quod in castris contractum esset, solus in teneatur, qui castrenum rerum heres institutus esset, extra castra contracto aere alieno is solus obligetur, qui ceterarum rerum heres scriptus esset. cui scilicet conueniens uidetur respondisse, ut ex quaqua causa debeatur militi, uel huic heredi uel illi ipso f. 432' iure debeatur. quod si alterutra pars bonorum aeris alieno, quod ex ea causa pen-
 2 debit, non sufficiat et propter hoc is qui ex ea parte heres institutus est non adierit, alterum qui adisset compellendum esse aut defendere totam hereditatem aut totam ³ credito-
 3 ribus solnere. Si eodem testamento miles eundem heredem, deinde exheredem scriperit, adempta uidetur hereditas, cum in paganorum testamento sola hereditas exhereditatione 35
 4 adimi non possit. Si pater a filio familias milite ex castrensi peculio heres institutus omissa causa testamenti aliquid ex peculio possidebit doloue malo fecerit, quo minus posideret,
 5 datur in eum legatorum actio. Si miles testamentum in militia fecerit, codicillos post militiam et intra annum missionis moriatur, plerisque placet in codicillis iuris ciuilis regulam spectari debere, quia non sunt a milite facti, nec ad rem pertinere, quod testamento confirmati sunt. ideoque in his legatis, quae testamento data sunt, legi Falcidiae locum non esse, at in his, quae codicillis scripta sunt, locum esse. 40
- 18 TRYPHONINUS libro octavo decimo disputationum. Si uero composita utra- B. 35, 21, 14 *P
 que legata, tam quae testamento quam quae codicillis data sunt, ultra dodrantem sint, quae-
F(WDQEIC)

¹ aeri? ² totum? ³ sola exhereditatione hereditas (*Muehlenbruch* 42, 82)?

4 facere] facerit *F* 5 admirare *F* 7 su- 19 in'ta' *F* 20 legauerit] legatum *F* 26 du-
 prema] *WDQEIC*, supra *F* | moles *F* 8 con- rum *F* 31 aere *F* 33 adisset] adeasset *F*
 siderauit *F* 9 proposito] *F*, pro'po'sitio *F* | 35 ade'n'mpta *F* 36 adimi non] *FDE* (in
 mutata'e' *F* | paenituisse] *DQEIC*, peni- mary, in libro M[artini] non) *C*, adimi (om.
 tuisse *F*, penitus esse *WE*, penituisse *Q* 10 non) *EI* | ex] et *F* 37 quo minus] quod-
 fuerant] sic *F* nec quicquam mutatum 11 iudici'i' *F* | ante *F* 18 a'dgnosci *F* dinus *F* 38 miles] mili *F* 44 quam quae] quae quam *F*

ritur, quatenus minuantur ea, in quibus Falcidia locum habet. commodissime autem id statuetur, ut ex uniuersitate bonorum in solidum solutio legatis quae testamento miles de-
derat id quod supererit pro dodrante et quadrante diuidatur inter heredes et eos, quibus
1 codicillis legata data sunt. Quid ergo si consumant uniuersorum bonorum quantitatem
legata quae testamento data sunt, utrum nihil ferent hi, quibus codicillis legatum est, an
aliiquid? et quoniam, si adhuc miles haec quoque legasset, contribuebantur omnia et pro
rata ex omnibus decebat ea portio, quam amplius legauerat quam in bonis haberet,
nunc quoque idem fiet: deinde constituta quantitate legatorum quae codicillis data sunt:
2 ex summa, quae efficiebatur debita, si aequo iure omnia deberentur, quartam deducet his
solis, quibus codicillis legata sunt. Quod si post utraque legata solida computata depre-
henderetur, quod remaneat apud heredem, non tamen sufficiens quartae eorundem legato-
rum: quod ei deest, detrahatur his solis, quibus codicillis legata data sunt.

19 UPLIANUS libro quarto disputationum. Quaerebatur, si miles, qui ha- [B. 35, 21, 14 fm. 15 §]
bebat iam factum testamentum, aliud fecisset et in eo comprehendisset se fidei heredis
committere, ut priores tabulae ualerent, quid iuris esset. dicebam: militi licet plura testa-
menta facere, sed¹ siue simul fecerit siue separatim, utique ualebunt, si hoc specialiter ex-
presserit, nec superius per inferius rumpetur, cum et ex parte heredem instituere possit,
hoc est ex parte testato, ex parte intestato decedere. quin immo et si codicillos ante fecerat,
poterit eos per testamentum sequens cauendo in potestatem institutionis redigere et effi-
cere directam institutionem, quae erat precaria. secundum haec in proposito referebam, *
si hoc animo fuerit miles, ut ualeret prius factum testamentum, id quod cauit ualere ope-
tere ac per hoc effici, ut duo testamenta sint. sed in proposito cum fides heredis com-
mittatur, ut ualeat prius testamentum, apparet eum non ipso iure ualere uoluisse, sed
magis per fideicommissum, id est in causam fideicommissi et codicillorum uim prioris
1 testamenti conuertisse. Utrum autem totum testamentum in eam causam conuersum sit, *
hoc est et heredis institutio, an uero legata tantum et fideicomissa et libertates, qua-
ritur. sed mihi uidetur non solum cetera praeter institutionem heredis, sed et ipsam in-
stitutionem in | causam fideicommissi uertisse, nisi aliud testatorem scripsisse⁴ probetar. 15
2 Si quis a milite heres ad tempus scriptus esset et alius ex tempore, quaeritur, an posterior
heres a priore reicta legata debet. et arbitror hunc non debere, nisi alia uoluntas militis *
probetur.

20 IULIANUS libro uicesimo septimo digestorum. Tribunus militum si intra [B. 35, 21, 16 §]
dies certos⁵, quam successor eius in castra uenerat, manens in castris codicillos fecerit et
ibi decesserit, quoniam desinit militis loco haberi, postquam successor eius in castra uenit,
1 ideo communi iure ciuium Romanorum codicilli eius a estimandi sunt. Cum aliquis facto
testamento militare cooperit, id quoque testamentum, quod ante quam militare cooperit
fecerat, aliquo casu intellegitur militiae tempore factum, ueluti si tabulas inciderit et legedit
testamentum ac rursus suo signo signauerit, amplius si et aliquid interleuerit perduxerit
adiecerit emendauerit: quod si nihil bonorum⁶ inciderit, testamentum eius ad priuilegia
militum non pertinebit.

21 AFRICANUS libro quarto quæstionum. Quod constitutum est, ut testamen- [B. 35, 21, 17 §]
tum militiae tempore factum etiam intra annum post missionem ualeret, quantum ad uerba
F(WDQEIC)

¹ quae codicilli data sunt del. ² data ins. (Voorda) ³ et? ⁴ sensisse (Faber)?
⁵ intra dies exceptos (cf. Cicero ad fam. 3, 6, 3)? ⁶ horum (u. i.)? nisi esciderent talia:
diuidendorum causa addiderit nec tabulas

2 solidum] solitus *F*¹ | solutus] solitus *F* 3 du-
drante *F*¹ | heredes] *F*², ero'sdes *F*⁴ 4 con-
sumans *F*² 5 feren'd't *F*⁴ 6 contribue-
bantur *F*² 8 fiat *F*² 9 deducat *F*² 10 de-
pr'a shenderetur *F*² 14 comprehendisset se]
comprehendisse *FW*, comprehendisset *DEIC*
15 ualerent] priorent *F*² 16 simul] *fD* cum
B: ἐν τῷ αὐτῷ καιρῷ ... καὶ ἐν διαφοροῖς και-

poic, simel *F*, semel *WEIC* | expr'a'esserit *F*²
17 superius perius per *F*² 20 præcaria *F*
22 proposita *F*² | fide *F* 29 postareor eres *F*²
34 uen'erit *F*² 35 ciui'li'um *F*² | romanorum
in' codic. *F*² 38 si et] *F*², et si *F*² |
interlegerit *F*² 39 ediecerit *F*² | bonorum]
FWQ, horum *DEI* (in marg.: *P[ro]s[er]u]m* bono-
rum) *C*

- etius ad eos dumtaxat qui mitti solent id beneficium pertinere existimauit: secundum quod neque praefectos neque tribunos aut ceteros, qui successoribus acceptis militare desinunt, hoc priuilegium habituros.
- 22 MARCIANUS libro quarto institutionum. Miles filius familias si [cf. I. 2, 11, 5. B. 85, 21, 18] S capite minutus fuerit, uel emancipatus uel in adoptionem datus a patre suo, testamentum eius ualet quasi ex noua uoluntate.
- 23 TERTULLIANUS libro singulari de castrensi peculio. Idem et si pater familias miles de *E castrenisibus rebus dumtaxat testatus adrogandum se dederit: si uero missus iam hoc fecerat, non ualet testamentum.
- 24 FLORENTINUS libro decimo institutionum. Diuus Traianus Statilio [I. 2, 11, 1. B. 85, 21, 19] S Seuero ita rescripsit: Id priuilegium, quod militantibus datum est, ut quoquo modo facta ab his testamenta rata sint, sic intellegi debet, ut utique prius constare debeat testamentum factum esse, quod et sine scriptura et a non militantibus fieri potest. si ergo miles, de cuius bonis apud te quaeritur, conuocatis ad hoc hominibus, ut uoluntatem suam testaretur, ita locutus est, ut declararet, quem uellet sibi esse heredem et cui libertatem tribuere: potest uideri sine scripto hoc modo esse testatus et uoluntas eius rata habenda est. Ceterum si, ut plerunque sermonibus fieri solet, dixit alicui: 'ego te heredem facio', aut 'tibi bona mea relinquo', non oportet hoc pro testamento obseruari. nec ullorum magis interest, quam ipsorum, quibus id priuilegium datum est, eiusmodi exemplum non admitti: alioquin non difficulter post mortem alicuius militis testes existerent, qui adfirmarent se audisse dicentem aliquem¹ relinquere se bona cui uisum sit, et per hoc iudicia uera subvertuntur.
- 25 MARCELLUS libro singulari responsorum. Titius priusquam tribunus legionis [B. 85, 21, 20] S factus esset, testamentum fecit et postea cinctus manente eodem defunctus est: quaero, an militis testamentum uideatur esse. Marcellus respondit: testamentum quod ante tribunatum fecisset, nisi postea ab eo factum dictum esse probaretur quod ualere uellet, ad commune ius pertinet: constitutionibus enim principum non militum testamenta, sed quae a militibus facta sunt confirmantur: sed plane fecisse testamentum eum interpretandum est, qui se uelle testamentum quod ante fecerat ualere aliquo modo declarauit.
- 26 I MACER libro secundo militarium. Testamenta eorum, qui ignominiae causa [B. 85, 21, 21] S f. 425' missi sunt, statim desinunt militari iure ualere, quod anni spatium testamentis eorum, qui honestam uel causariam missionem meruerunt, tribuitur. ius testandi de castrensi, quod filii familias militantibus concessum est, ad eos, qui ignominiae causa missi sunt, non pertinet, quod hoc praemii loco merentibus tributum est.
- 27 PAPINIANUS libro sexto responsorum. Centurio secundo testamento postumus [B. 85, 21, 22] *P heredes instituit neque substitutos dedit: quibus non editis ad superius testamentum se redire testatus est. cetera, quae secundo testamento scripsit, esse irrita placuit, nisi nominatim ea confirmasset ad priorem uoluntatem reuersus.
- 28 ULPIANUS libro trigensimo sexto ad Sabinum. Cum filius familias miles [B. 85, 21, 23] Sf* dececessisset filio impubere herede instituto elique substituisset in cui potestate manenti 40 F(WDQEIC)

¹ aliquem del.

1 eo's' F² | pertinebit're F² 2 praefectos] F²D²EIC, perfectos F²W 3 priuilegium F² (em. F²) 5 patre] parte F² 7 tert'yllianus F² 8 testamen'tus F² 10 Statilio Seueros duos nouimus consulēm ordinariū a. 144 (Bull. dell' Inst. 1867, 125) et Arualem qui uisit saec. III medio (Annali dell' Inst. 1867 p. 289): male igitur hic cogitarunt quidam uiri docti de Catilio Seuero 11 priuilegio F² 18 et a non militantibus] a non mil. quoque Inst. si ergo m. d. c. b. a. t. q.] is ergo m. d. c. b. a. t. q. si Inst. 14 nonis F² | 'ho'mi-

nibus F² 15 declarat Inst. | tribuere] F²E² cum Inst., tribueret F²WDQEIC 20 existent Inst. 21 subuertantur Inst. 26 nisi] F²WDEIC, nihil si F² | prouaretur F² 27 sed om. F² 28 intrpraetandum F² 30 secundo'e' F² | qui] quae F² | ignomiae Taur. errore 31 desinant F 32 meru'erunt F² | castrensi] peculio add. F²: cf. p. 874 u. 44 33 ignomiae Taur. errore 36 editis] Zoannettus et Cuiacius, editis FDI, additis EC, natis 1° 37 scripsis F² | nominatum F² 40 impulere't F² | cui] ea F²

tutoresque dedisset, diu fratres rescriperunt substitutionem quidem valere, tutoris autem dationem non valere, quia hereditati quidem suaes miles qualiter uellet substitutionem facere potest, uerum tamen alienum ius minuere non potest.

- 29 MARCELLUS libro decimo digestorum. Si a milite scriptus heres sua sponte [B. 35, 21, 24] E adierit hereditatem et rogatus totam hereditatem restituerit, ex Trebelliano transeunt 5 actiones. Miles testamento suo manumittendo nihil efficit in eo, cuius libertas lege Aelia 2 Sentia uel alia qua impeditur. Edictum praetoris, quo iuriurandum heredibus institutis legatariisque remittitur, locum habet etiam in militum testamentis, sicut etiam in fidei- 3 commissis: idemque si turpis esset condicio. ²Patri eius, qui in emancipatione ipse [B] 10 manumissor exstitisset, contra tabulas testamenti dandam bonorum possessionem partis debitae placet exceptis his rebus, quas in castris adquisisset, quarum liberam testamenti factio[n]em habet:
- 30 PAULUS libro septimo quaestionum. nam in bona castrensis non esse dandam contra ^{•P} tabulas filii militis bonorum possessionem diuus Pius Antoninus rescripsit. 14
- 31 MARCELLUS libro tertio decimo digestorum. Si miles Titio et [cf. Ulp. Ust. 84. B. 35, 21, 25] E Seio seruum legauerit et eum Titius manumississet deliberante Seio moxque is legatum omisisset, liberandum fore³ dico, quia et si heres seruum alicui legatum interim manu- misisset, deinde legatarius repudiasset, liber esset.
- 32 MODESTINUS libro nono regularum. Si secundum probabilem uoluntatem [B. 35, 21, 26] E militis hereditas eius non adeatur, nec res castrenses heredibus competent. 20
- 33 TERTULLIANUS libro singulari de castrensi peculio. Si filius familias miles fecisset E testamentum more militiae, deinde post mortem patris postumus ei nasceretur, utique rumpitur eius testamentum. uerum si perseverasset in ea uoluntate, ut uellet adhuc illud testamentum valere, ualitum illud, quasi rursum aliud factum, si modo militaret adhuc 1 eo tempore quo nasceretur illi postumus. Sed si filius familias miles fecisset testamentum, 25 deinde postea uiuo eo et adhuc suo quoque superstite nasceretur ei postumus, non rumpitur eius testamentum, quia cum id quod nasceretur in potestate eius non perueniret, non uidetur suus heres adgnasci: ac ne suo quidem suo hunc nepotem postumum, cum uiuo filio nasceretur, suum heredem protinus adgnasci et ideo nec aui testamentum rumpi, quo- 2 niam, licet in potestate aui protinus esse inciperet, tamen antecederet eum filius. Secun- 30 dum quae si filius familias miles testamentum fecerit et omiserit postumum | per errorem, | 424 non quod uolebat exheredatum, deinde postumus post mortem aui uiuo adhuc filio, id est patre suo natus fuerit, omnimodo rumpet illius testamentum. sed si quidem pagano iam illo facto natus sit, nec conualescet ruptum: si uero militante adhuc natus fuerit, rumpetur, 3 deinde, si uoluerit ratum illud esse pater, conualescet sic quasi denuo factum. Sed et⁴ si 25 uiuo suo nascatur postumus, hic non rumpet continuo patris testamentum: si superuixerit post mortem aui uiivo adhuc patre, rumpet, quod nouus illi nunc primum heres adgnascitur: ita tamen, ut numquam possit duorum simul testaments rumpere et aui et patris.
- 34 PAPINIANUS libro quarto decimo quaestionum. Eius militis, qui doloris in- [B. 35, 21, 27] P patientia uel taedio uitiae mori maluit, testamentum valere uel intestati bona ab his qui 44 1 lege uocantur uindicari diuus Hadrianus rescripsit. Militia missus intra annum testamentum facere coepit neque perficere potuit: potest dici solutum ita esse testamentum quod in F(WDQEIC)

¹ restituere ins. ² cum miles decessit emancipatus uel similia ins. ³ libertati locum fore (u. i.)? ⁴ et det.

1 ^{de}disset F² 2 sua^e F¹ 6 manumit-
tend'o F² | a*et*lia F² 7 alia qua] Muretus,
aliqua FWDEIC | iuriurandum] DÉIC, iuri-
urandum F, iuriurandi W 9 ipse] ine F²
10 ex'stitisset F² 11 quas] cas F² 13 dan-
da'n' (sic) F² 14 borum F 15 ex libro xii citat
Ulpianus in fr. Uat. 16 legatu'm F² 17 libe-
randum fore] liberandum fere F², libertatem

locum habere Ulpianus in Uat. fr. et sic fere
scriptit Marcellus: non enim liberandus est hic
seruus, sed liber 18 legatarius F² 21 ter-
tullianus F 22 mor'a'e F² 24 uelitulum F²
26 eo om. F¹ 28 adgnasci] DI, adgnosci
FWEC 34 militanta F² 35 facto F² 37 pri-
mus F² 39 papianus F² QEIC, paulus FID
40 ta'dio F² 41 'hadrianus F²

- militia fecit, si iure militiae fuit scriptum: alioquin si ualuit iure communi, non esse iure
2 recessum. Nec tamen circa militem eadem adhibebitur distinctio: nam quocumque modo
testamentum fecerit, nouissima uoluntate rescindetur, quoniam uoluntas quoque militis
testamentum est.
 35 IDEM libro nono decimo quaestionum. Miles si testamentum imperfectum [B. 35, 21, 28] P
relinquit, scriptura quae profertur perfecti testamenti potestatem optinet: nam militis testa-
mentum sola perficitur uoluntate: quique plura per dies uarios scribit, saepe facere testa-
mentum uidetur.
 36 IDEM libro sexto responsorum. Militis codicillis ad testamentum factis etiam [B. 35, 21, 29] P
hereditas iure uidetur dari. quare si partem dimidiam hereditatis codicillis dederit, testa-
mento scriptus ex asse heres partem dimidiam habebit, legata autem testamento data com-
1 muniter debentur. Miles castrensum bonorum et non castrensum diuersis heredibus in-
stitutis postea castrensum bonorum alios heredes instituit. prioribus tabulis tantum ab-
stulisse uidetur, quantum in posteriores contulerit: nec uidetur mutare, et si prioribus tabulis
2 unus heres scriptus fuisset. Miles in supremis ordinandis ignarus uxorem esse praegnatum 15
uentris non habuit mentionem. post mortem patris filia nata ruptum esse testamentum
apparuit neque legata deberi. si qua uero medio tempore scriptus heres legata soluisset,
utilibus actionibus filiae datis ob improsum casum esse reuocanda nec institutum, cum
3 bonae fidei possessor fuerit, quod inde seruari non potuisset, praestare. Ueteranus moriens
testamentum iure communi tempore militiae factum irritum esse uoluit et intestatus esse 20
maluit. heredum institutiones ac substitutiones in eodem statu mansisse placuit, legata
uero petentes exceptione doli mali secundum ius commune summoueri, cuius exceptionis
uires ex persona petentis a estimantur: et¹ alioquin potior est in re pari causa possessoris.
 4 Miles iure communi testatus postea testamento iure militiae super bonis omnibus facto
post annum militiae uita decesserat: prioris testamenti, quod ruptum esse constabat, non 25
redintegrari uires constituit.
 37 PAULUS libro septimo quaestionum. Si duobus a milite liberto scriptis he- [B. 35, 21, 30] P
redibus alter omiserit hereditatem, pro ea parte intestatus uidebitur defunctus decessisse,
quia miles et pro parte testari potest, et competit patrono ab intestato bonorum possessio,
nisi si haec uoluntas defuncti probata fuerit, ut omittente altero ad alterum uellet totam se
redire hereditatem.
 38 IDEM libro octavo quaestionum. Quod dicitur, si miles intra annum quam [B. 35, 21, 31] P
missus est decesserit, ualere eius testamentum | quod iure militari fecerat, uerum est, f. 424'
etiamsi post annum condicio institutionis extiterit, mortuo eo intra annum. et ideo si
heredi filio substituerit, nihil interest, quando filius moriatur: sufficit enim patrem intra 35
1 annum obisse. Miles testamentum fecerat, deinde non ignominiae causa missus rursum
cinctus est in alia militia: quaerebatur, an testamentum eius, quod in militia fecerat, ualeret.
quaesiui, utrum iure militari an communi iure testatus est. et si quidem communi iure
testatus est, nulla dubitatio est, quin ualeat. sed si ut miles fecisset testamentum, agitare
coepi, quando adsumptus fuisset, postquam desiit in numeris esse, utrum intra annum an 40
post annum: cognoui intra annum eum adsumptum. ergo si, cum adhuc iure militari ualeret,
rursus eodem iure posset testari, numquid etiam post annum eo mortuo ualeat testa-
mentum? me mouebat, quod alia militia est posterior: sed humanius est dicere ualere
testamentum, quasi coniuncto munere militiae. non loquor de eo, qui uoluit ualere testa-
F(WDQEIC)

¹ et del. (Krueger)

3 testamento F 4 testamentum] DQEIC, 19 praestari F, praestabit DEIC 20 uoluit F |
testamenti F 7 sepae F: πολλάκις ποιῆσαι 21 exceptione's doli F² 25 mili-
διαθήκην δοκεῖ B (Synopsis.) 9 factis] factum 22 exceptione's doli F² 33 iure om. F² 34 ex-
F² 10 uidetur] F², uidebitur F² | qua'e're F² 37 testamento FW | fecerat
18 datis] DEC, dotis FWI | improbusum] 23 titerit F² 38 quiescere F² | testamen'tus est F²
DEFC, promissum F², impropissum F²WI 39 agiture F²

mentum etiam adsumptus: hic enim quasi in militia sequenti fecit testamentum exemplo eius, qui paganus fecit, deinde militare coepit.

- 39 IDEM libro nono quaestionum. Si filius familias miles captus apud hostes [B. 35, 21, 32] P decesserit, dicemus legem Corneliam etiam ad eius testamentum pertinere. sed quaeramus, si pater eius prius in civitate decesserit reliquo nepote ex filio, an similiter testamentum patris rumpatur. et dicendum est non rumpi testamentum, quia ex eo tempore, quo captus est, uidetur decessisse.
- 40 IDEM libro undecimo responsorum. Lucius Titius miles notario suo testamento [B. 35, 21, 33] P scribendum notis dictauit et antequam litteris praescriberetur¹, uita defunctus est: quaero, an haec dictatio ualere possit. respondi militibus, quoquo modo uelint et quo modo possunt, testamentum facere concessum esse, ita tamen, ut hoc its subsecutum esse legitimi probationibus ostendatur. Idem respondit ex testamento eius, qui iure militari testatus esset, seruum, qui licet sub condicione legatum meruit, etiam libertatem posse alibi vindicare. Idem respondit: Lucius Titius miles testamentum ita fecit: 'Pamphila serua mea ex asse mihi heres esto': alio deinde capite Sempronio commilitoni suo eandem Pamphilam reliquit, eius fidei commisit, ut eam manumitteret: quaero, an heres esset Pamphila atque si directo accepisset libertatem, respondi intellegendum militem, qui ancillam suam heredem instituerat, ignorasse posse² ex ea institutione etiam libertatem ei competere et ideo sine causa postea a commilitone petisse, ut eandem manumitteret: cum ex priore scriptura libera et heres effecta est, postea nullo praefudicio voluntati facto frustra legata est.
- 41 TRYPHONIUS libro octavo decimo disputationum. Miles ita heredem scribere potest: 'quoad uiuit, Titius heres esto, post mortem eius Septicius'. sed si ita scriperit: 'Titius usque ad annos decem heres esto' nemine substituto, intestati causa post decem annos locum habebit. et quia diximus ex certo tempore et usque ad certum tempus milites posse instituere heredem, his consequens est, ut, antequam dies ueniat, quo admittatur institutus, intestati hereditas deferatur et quod in bonorum portione ei licet, hoc etiam in temporis spatio, licet non modicum sit, ex eodem priuilegio competit. Mulier, in qua turpis suspicio cadere potest, nec ex testamento militis aliquid capere potest, ut dinus Hadrianus rescripsit. Nec tutorem ei, qui in aliena est potestate, miles dare potest. Si miles exheredauerit filium uel sciens eum filium suum esse silentio praeterierit, an legatum a substituto eius dare possit, quaeasitum est. dixi non posse, licet ampla legata reliquerit et exheredato. Miles et emancipato filio substituere potest: uerum hoc ius in his exercebitur, quae ab ipso ad eum cui substituit peruerent, non etiam in his, si quae habuerit uel postea adquisierit. nam et si filio suo uno adhuc auo substituit, post adquisitam ei anni hereditatem nemo diceret ad substitutum pertinere. Si militis adiutorii fuerit hereditas, an substitutio quam pupillo fecit ualeat, quaeritur. et consequens erit hoc dicere, quia permittitur militem filio facere testamentum, quamuis sibi non fecerit.
- 42 ULPIANUS libro quadragesimo quinto ad edictum. Ex eo tempore quis iure [B. 35, 21, 35] S militari incipit posse testari, ex quo in numeros relatus est, ante non: proinde qui nondum in numeris sunt, licet etiam⁴ lecti tirones sint et publicis expensis iter faciunt, nondum milites sunt: debent enim in numeros referri.
- 43 PAPINIANUS libro sexto responsorum. Filius familias equestri militia exornatus et in comitatu principum retentus cingi confessim iussus testamentum de castrensi facere potest.
- 44 ULPIANUS libro quadragesimo quinto ad edictum. Rescripta [D. 37, 18, 1 pr. B. 35, 21, 37] S F(WDQEIC)

¹ perscriberetur (edd.: u. t.)? ² posse] per se (p' se == p se)? ³ militi (edd.)? ⁴ licet iam?

² deinde¹ F² | militare F² 8 males F² mitteret F 20 frusta facto F² 24 semine F²
⁵ testamentum F² 9 notus F² | 32 legata] religata F² 35 adquiriescerit F² |
^{prae}scriberetur] FEIC, praescriberet D, prae- anil] dui F² 36 dicoeret F² 44 rotentus
^{phi}nai B 12 prouationibus F² 16 eamanu- F² | castrensi] peculio add. F²: cf. p. 871 n. 32

principum ostendunt¹ omnes omnino, qui eius sunt gradus², ut iure militari testari non possint, si in hostico deprehendantur et illic decedant, quomodo uelint et quomodo possint, testari, sive praeses sit prouinciae³ sive quis alius, qui iure militari testari non potest.

II.

R DE ADQUIRENDA UEL OMITTENDA HEREDITATE R SEPA

- 1 PAULUS libro secundo ad Sabinum. Qui totam hereditatem adquirere potest, [B. 85, 14, 1] *S*
is pro parte eam scindendo adire non potest:
- 2 ULPIANUS libro quarto ad Sabinum. sed et si quis ex pluribus partibus [B. 85, 14, 2] *S*
in eiusdem hereditate institutus sit, non potest quasdam partes repudiare, quasdam
adgnoscere. 10
- 3 IDEM libro sexto ad Sabinum. Quamdiu prior heres institutus hereditatem [B. 85, 14, 3] *S*
adire potest, substitutus non potest.
- 4 IDEM libro tertio ad Sabinum. Nolle adire hereditatem non uidetur, qui non [B. 85, 14, 4] *S*
potest adire. 14
- 5 IDEM libro primo ad Sabinum. Mutum nec non surdum, etiam ita natos pro [B. 85, 14, 5] *S*
1 herede gerere et obligari hereditati posse constat. Eum, cui lege bonis interdicitur, insti-
tutum posse adire hereditatem constat.
- 6 IDEM libro sexto ad Sabinum. Qui in aliena est potestate, non potest in- [B. 85, 14, 6] *S*
1 ultum hereditati obligare eum in cuius est potestate, ne aeri alieno pater obligaretur. Sed
in bonorum possessione placuit ratam haberi posse eam, quam citra voluntatem adgnouit 20
- 2 is qui potestati subiectus est. Sed et si legitima hereditas filio delata sit ex senatus con-
sulto Orfitiano matris, idem erit probandum. Sed et si non adierit filius, diu tamen possedit
pater hereditatem, credendus est admississe hereditatem, ut diuus Pius et imperator noster
4 rescriperunt. Si is, qui putabat se filium familias, patris iussu adierit, eum neque sibi
neque ei qui iussit quaeasiisse hereditatem constat: quamquam is, quem pater iussit adire 25
et decessit, si adierit iam mortuo patre, obliget se hereditati, ut Iulianus libro trigesimo
primo digestorum scripsit: nam eum, qui dubitat, utrum filius familias an pater familias
5 morte patris factus sit, posse adire hereditatem magis admittit. Interdum filii familias et
sine aditione adquirent hereditatem his in quorum sunt potestate, ut puts si nepos ex filio
exheredato heres sit institutus: patrem enim suum sine aditione faciet heredem et quidem 30
6 necessarium. Sed si quis heres institutus adoptetur a filio exheredato, necessarium cum
non facit, sed iuberi debet, ut *f* adeat, quoniam mortis tempore in potestate non fuerit: *f* 425'
7 nam per eum quis existere necessarius non potest, qui ipse non esset exstaturus. Celsus
libro quinto decimo digestorum scripsit eum, qui metu uerborum uel aliquo timore⁴ coactus
fallens⁵ adierit hereditatem, sine liber sit, heredem non fieri placet, sine seruus sit, domi- 35
num heredem non facere.
- 7 PAULUS libro primo ad Sabinum. Si quis filium familias heredem instituerit [B. 85, 14, 7] *S*
et ita scripserit: 'si mihi Titius iste⁶ filius familias heres non erit, Sempronius heres esto'
1 filio adenante iussu patris substitutus excluditur. Si filius prius quam sciret se necessarium
exstitisse patri heredem decesserit relicto filio necessario, permittendum est nepoti absti- 40
- 2 nere se aui hereditate, quia et patri eius idem tribueretur. In omni successione qui ei
F(WDQEIC)

¹ *haec mutarunt compilatores, u. l. gem.* ² *condicōnis D. l. gem.* ³ *sive praeses quis sit prouinciae sive legatus D. l. gem.* ⁴ *metu uerberum (sic R. Stephanus) uel alio quo timore?*
⁵ *fallens* nolens (*cf. l. 85 h. t.*)? ⁶ *iste* id est?

² *depr'a'ehendantur F²* ⁵ *amittenda ind. F:* ²⁹ *sunt in' potestate F²* ³⁰ *exhered'lt'ato F²*
περὶ προσποιείας καὶ παρατητέας ... κληρο- ³¹ *adoptetus F²* ³⁶ *adierin't F²* | *domi-*
κομίας B ⁶ *paulus] ulpianus F²* | *totam ad-* ³⁷ *filium famili'a's F²* ³⁹ *neces-*
hered. F² ¹⁰ *a'd'gnoscere F²* ¹⁶ *'et F²* | *sarium] F²*, *necessarium F²*, *necessarius F²* | *40 ex-*
institutum] heredem institutum F² ¹⁹ *obli-* ⁴¹ *titisse F²*
g'ar'etur F² ²⁸ *admis'sisse F²* ²⁴ *se om. F²*

heres exstitit, qui Titio heres fuit, Titio quoque heres uidetur esse nec potest Titii omittere hereditatem.

- 8 ULPIANUS libro septimo ad Sabinum. More nostrae ciuitatis neque pupillus [B. 35, 14, 8] 8 neque pupilla sine tutoris auctoritate obligari possunt: hereditas autem quin obliget nos aeri alieno, etiam si non sit soluendo, plus quam manifestum est de ea autem hereditate 1 loquimur, in qua non succedunt huiusmodi personae quasi necessariae. Impubes qui in alterius potestate est si iusu eius aderit hereditatem, licet consilii capax non fuerit, ei adquirit hereditatem.
- 9 PAULUS libro secundo ad Sabinum. Pupillus si fari possit, licet huius aetatis [B. 35, 14, 9] 8 sit, ut causam adquirendae hereditatis non intellegat, quamus non videatur scire huiusmodi aetatis puer (neque enim scire neque decernere talis aetas potest, non magis quam furiosus), tamen cum tutoris auctoritate hereditatem adquirere potest: hoc enim favorabiliter eis praestatur.
- 10 ULPIANUS libro septimo ad Sabinum. Si ex asse heres destinauerit partem [B. 35, 14, 10] 8 habere hereditatis, uidetur in assem pro herede gessisse.
- 11 POMPONIUS libro tertio ad Sabinum. Impuberibus liberis omnimodo abetib[.] [B. 35, 14, 11] 8 nendi potestas fit, puberibus autem ita, si se non ismiseruerint.
- 12 ULPIANUS libro undecimo ad edictum. Ei, qui se non miscuit hereditati [B. 35, 14, 12] 8 paternae, siue maior sit siue minor, non esse necesse praetorem adire, sed sufficit se non miscuisse hereditati. et est in sementribus Uibiis Soteri et Iictorino rescriptum, non esse necesse pupillis in integrum restitui ex aucto contractu, quorum pater constituerat non adgnoscere hereditatem neque quoquam amouerat uel pro herede gesserat.
- 13 IDEM libro septimo ad Sabinum. Is qui heres institutus est uel in cui [B. 35, 14, 13] 8 legitima hereditas delata est repudiatione hereditatem amittit. hoc ita uerum est, si in ea causa erat hereditas, ut et adiri posset: ceterum heres institutus sub condicione si ante condicionem existentem repudiauit, nihil egit, qualisqualis fuit condicio, etsi in arbitrium collata est. Si quis dubitet, uiat testator nec ne, repudiando nihil agit. Substitutus quoque similiter si ante repudiat, quam heres institutus decernat de hereditate, nihil ualebit 3 repudiatio. Neque filius familias repudiando sine patre neque pater sine filio alteri nocet: utrique autem possunt repudiare.
- 14 PAULUS libro secundo ad Sabinum. Idem est etiam si legitima hereditas filiis obuenit. 8
- 15 ULPIANUS libro septimo ad Sabinum. Is qui putat se necessarium, cum sit uoluntarius, 8 non poterit repudiare: nam plus est in opinione, quam in ueritate.
- 16 IDEM libro uicesimo quarto ad edictum. Et e contrario qui se putat necessarium, uoluntarius existere non potest.
- 17 IDEM libro septimo ad Sabinum. Nec is, qui non ualere testamentum aut falsum esse 8 putat, repudiare potest. sed si certum¹ sit falsum non esse, quod falsum dicitur, siue 1 aldeundo adquirit, ita et repudiando amittit hereditatem. Heres institutus [B. 35, 14, 14] q. 45 15 idemque legitimus si quasi institutus repudiauerit, quasi legitimus non amittit hereditatem: sed si quasi legitimus repudiauit, si quidem scit se heredem institutum, credendus est utrumque repudiasse: si ignorat, ad neutrum ei repudiatio nocebit neque ad testamentariam, quoniam hanc non repudianit, neque ad legitimam, quoniam nondum ei fuerat delata.
- 18 PAULUS libro secundo ad Sabinum. Is potest repudiare, qui et adquirere [B. 35, 14, 15] 8 potest.
- 19 IDEM libro quinquagesimo nono ad edictum. Qui hereditatem adire uel [B. 35, 14, 16] 8 bonorum possessionem petere uoleat, certus esse debet defunctum esse testatorem.

F(WDQEIC)

¹ certus?

1 ex'stitit F² 3 nostra'e' F² | ciuitates F² 5 aeri] aerois F² 7 si i'usu F² 11 p'u'er F² 12 favorabiliter F² 17 ismiseruerint F², ismiseruerint F² 18 undicimo F² 19 pater'n'a'e F² 20 uibiis] uiuiss F², uiuit F² 21 ex aui'ni't'i'o F² 25 adire possit F² 26 'et' si F² 27 qui's' F² | repudiando F² 29 repudiatio F² 32 necessarium F² 33 nampi'ius F² 39 idemque legitima F² 42 repudi's'auit F² 46 defunctus F²

20 ULPIANUS libro sexagesimo primo ad edictum. Pro herede gerere uidetur [B. 35, 14, 17] *E
 is, qui aliquid facit quasi heres. et generaliter Iulianus scribit eum demum pro herede
 gerere, qui aliquid quasi heres gerit: pro herede autem gerere non esse facti quam animi:
 nam *animo esse* debet, ut uelit *esse* heres. ceterum si quid pietatis causa fecit, si
 quid custodiae causa fecit, si quid quasi non¹ heres egit, sed quasi alio iure dominus, 5
 1 apparel non uideri pro herede gessisse. Et ideo solent testari liberi, qui necessarii existunt,
 non animo heredis se gerere quae gerunt, sed aut pietatis aut custodiae causa aut pro
 suo. ut puta patrem sepeliuit uel iusta ei fecit: si animo heredis, pro herede gessit: enim
 uero si pietatis causa hoc fecit, non uidetur pro herede gessisse. seruos hereditarios pauit²
 fumenta aut pauit aut distraxit: si hoc ut heres, gessit pro herede: aut³ si non ut heres, 10
 sed ut custodiat, aut⁴ putauit sua, aut dum deliberat, quid fecit, consulens ut saluae sint
 res hereditariae, si forte ei non placuerit pro herede gerere, apparel non uideri pro herede
 gessisse. proinde et si fundos aut aedes locauit uel fulsit uel si quid aliud fecit non hoc
 animo, quasi pro herede gereret, sed dum ei, qui substitutus est uel ab intestato heres
 exstaturus, prospicit, aut res tempore perituras distraxit: in ea causa est, ut pro herede 15
 2 non gesserit, quia non hoc animo fuerit. Si quid tamen quasi heres petit, sed ex his,
 quae ad heredem extraneum non transeunt, uideamus, an oneribus se immerserit heredi-
 tarii. ut puta a liberto parentis operas petit: has heres extraneus petere non potuit, hic
 tamen petendo consequi potest. et constat pro herede eum non gessisse, cum petitio
 3 earum etiam creditoribus⁵ competat et maxime futurarum. Sed et qui in sepulchrum here- 20
 ditarium mortuum intulit, obligari paternis creditoribus non est existimandus, ut Papinianus
 4 ait: quae sententia humanior est, licet Iulianus contra scripscerit. Papinianus scribit filium
 heredem institutum qui se bonis paternis abstinuit uolgo putare quoadam, si a statulibero
 pecuniam accepit, a creditoribus conueniendum, siue nummi peculiares fuerint siue non
 fuerint, quia ex defuncti uoluntate accipitur, quod condicionis implendae causa datur. 25
 Iulianus autem et si non abstinuit, idem existimauit. ita demum autem pro herede gessisse
 ait Papinianus, si solus heres sit: ceterum si coheredem habeat et cohered adiit, non est
 cogendus, inquit, is qui accepit a statulibero actiones creditorum suspicere: nam cum se
 filius abstinet, idem debebit consequi iure praetorio, quod emancipatus consequitur qui
 hereditatem repudiauit, quo facto statuliber filio nominatim pecuniam dare iussus potuisset⁶ 30
 non heredi dando ad libertatem peruenire. itaque tunc pro herede geri dicendum esse ait,
 5 quotiens accipit quod citra nomen et ius heredis accipere non poterat. Si sepulchri uiolati
 filius aget quamvis hereditarii, quia nihil ex bonis patris capit, non uidetur bonis in-
 miscere: haec enim actio poenam et uindictam quam rei persecutionem continet.

21 | IDEM libro septimo ad Sabinum. Si quis extraneus rem hereditariam quasi sub- 34
 ripiens uel expilans tenet, non pro herede gerit: nam admissum contraria voluntatem
 1 declarat. Interdum autem animus solus eum obstringet hereditati, ut puts si [B. 35, 14, 18]
 2 re non hereditaria quasi heres usus sit. Sed ita demum pro herede gerendo adquiret here-
 ditatem, si iam sit ei delata: ceterum ex quibus causis repudiantem nihil agere diximus,
 3 ex isdem causis nec pro herede gerendo quicquam agere sciendum est. Si quis partem [B.] 40
 ex qua institutus est ignorauit, Iulianus scribit nihil ei nocere, quominus pro herede ge-
 reret. quod et Cassius probat, si condicionem, sub qua heres institutus est, non ignorat,
F(WDQEIC)

¹ non quasi (*Hal.*)? ² pauit] aut? ³ at (*Hal.*)? ⁴ quod *ine.* ⁵ idem *Graeci* (u. i.):
 etiam [liberis tamquam] creditoribus (*cf. D. 38, 1, 4, item l. 22 § 1. l. 29 ib.*) ⁶ potuit et?

7 gere're⁷ | qu'a'e F⁸ | pi'a'etatis F⁹ ⁸ iusta] busta W solus ⁹ pi'a'etatis F¹⁰
 11 salua'e F¹¹ 15 exstatutur F¹² 19 cum
 petitio seq.] idem legerunt *Graeci*: ἐπειδὴ καὶ δα-
 νεῖσταί οὐ τούτων ἀπάτης ἀρμόζει καὶ μάλιστα
 τοῦ μέλλοντος χρόνου (*Syn.*) 20 et max.] ex
 max. F¹³ 26 gessisse F¹⁴ 27 a'dit F¹⁵ 32 citra]
F'DQ'EIC, contra *F'WQ'* 34 poenam et
 uindictam quam] *FE*, p. et u. non *W*, p. et
 u. potius quam *DEI* (*ad potius in marg.:*
Pl[uisse] deest) *C*, magis p. et uind. quam *Q*
 35 extraneum *F* 40 agere's sciendum *F*
 41 scribit] *F*, scripsit *F* | gereret] *F*, ge-
 rat *F* 42 quod et Cassius seq.] ne quid
 muta: *casus hic est. Luctus heres esto ex*
'triente: Titius heres esto ex triente: si nauis

si tamen exstitit condicio, sub qua substitutus est. quid tamen si ignorat conditionem existisset? puto posse adire hereditatem, quemadmodum si ignoret, an coheredis, cui substitutus est, repudiatione portio ei delata sit.

- 22 PAULUS libro secundo ad Sabinum. Si is, ad quem legitima hereditas pertinet, putauerit defunctum seruum suum esse et quasi peculium eius nactus sit, placet non obligari eum hereditati. idem ergo dicemus, ut ait Pomponius, si quasi libertini sui, cum ingenuus esset, bona eius occupauit. nam ut quis pro herede gerendo obstringat se hereditati, scire debet, qua ex causa hereditas ad eum pertineat: ueluti adgnatus proximus iusto testamento scriptus heres, antequam tabulae proferantur, cum existimaret intestato patrem familiæ mortuum, quamuis omnia pro domino fecerit, heres tamen non erit. et idem iuris erit, si¹⁰ non iusto testamento scriptus heres prolatis tabulis, cum putaret iustum esse, quamuis omnia pro domino administrauerit, hereditatem tamen non adquireret.
- 23 POMPONIUS libro tertio ad Sabinum. In repudianda hereditate uel legato certus esse⁸ debet de suo iure is qui repudiatur.¹⁴
- 24 ULPIANUS libro septimo ad Sabinum. Fuit quaestionis, an pro herede gerere uideatur,⁸ qui premium hereditatis omittendae causa capit, et optimis hunc pro herede quidem non gerere, qui ideo accepit, ne heres sit, in edictum tamen praetoris incidere. siue igitur a substituto non heres accepit siue a legitimo, mortis causa accepisse uidetur. idemque erit et si non accepit, sed promissa sit ei pecunia: nam et stipulando mortis causa capit.¹⁹
- 25 IDEM libro octavo ad Sabinum. Si quis mihi bona fide seruat seruus [B. 25, 14, 19] 8 alienus, iussu meo hereditatem adeundo nihil promouebit nec adquiret mihi, nec fructuarium 1 quidem seruus. Seruus municipum uel collegii uel decuriae heres institutus manumissus 2 uel alienatus adabit hereditatem. Si fisci seruus sit, iussu procuratoris Caesaris adabit hereditatem, ut est saepe rescriptum. Si quis plane seruus poenae fuerit effectus ad gladium 3 uel ad bestias uel in metallum damnatus, si fuerit heres institutus, pro non scripto hoc²⁴ 4 habebitur: idque diuus Pius rescripsit. Iussum eius qui in potestate habet non est simile tutoris auctoritati, quae interponitur perfecto negotio, sed praeocedere debet, ut Gaius Cassius libro secundo iuris ciuilis scribit: et putat uel per internuntium fieri posse uel per 5 epistolam. Sed utrum generaliter 'quaecumque tibi hereditas fuerit delata', an spe- [B.] 6 cialiter? et magis placet, ut Gaius Cassius scribit, specialiter debere mandare. An nominatim de uiui hereditate mandari possit, quaeritur: sed ego non puto recipiendum, ut de 7 uiui hereditate mandetur. plane si rumor fuit Lucium Titium decessisse, poterit ei mandare, ut, si scripserit eum, adeat: aut si clusae adhuc tabulae sunt et sit incertum, an filius 8 scriptus sit heres. Sed quid si mandauit, ut hereditatem colligat, an uidetur mandasse, 9 ut adeat? quid si ut petat bonorum possessionem? aut ut rem hereditariam distrahat?²⁵ 10 | aut quid si petitam bonorum possessionem ratam habuit, mox filius adeat hereditatem?¹⁴ 11 uel quid si pro herede gerere mandauit, filius adiit hereditatem? an iussu uideatur adisse,
F(WDQEIC)

¹ idem iuris erit si del.

'as Asia uenerit, Gaius heres esto ex triente. si Titius heres non erit, Gaius heres esto ex triente'. — Pendente condicione de naui Titius hereditatem repudiavit: tam Gaius, quamquam condicionem institutionis pendere etiam tamen non ignorat, recte adit, ubi seit Titium repudiassese: nam certus est heredem se esse, et ei de parte incertus. quod si ignorat Gaius Titium repudiassese, additioni ratio iuris uidetur refugari (D. 35, 1, 21): poterit tamen his quoque Gaius adire ad exemplum eius, qui institutus pure idemque substitutus adeundo adquirit etiam portionem ex substitutione ignorantis sibi delatam 1 ex'stitit F² | ex'stitisse F² 2 posse om. F² 6 cum] cem F² | ingenuus F, is (sive his) ingenuus

WDQEIC 11 putaret] DQIC, pateret FW, puta etiam E 18 non heres] F² (confer quae praecedunt uerba ne heres sit), heres F² WDQEIC | idemque 'erit F² 20 seruit seru'it'us F², seruat at seruus D 21 fructu'atris F² 22 seruus seruus] F², seruus F² WDQEIC | municipum] F² DEC cum B (nepi δούλων πόλεως, munitipum I, munitipum F² W | collegii uel collegii dec. F² | decuriae) FE² I, curiae WDEC 23 iussu] iussi F² | adi'b'it F² 24 s'a'ep'e F² 25 uestias F² | metallus F² 29 qu'a'ecumque F² 30 scribit] F², scripserit F² 31 mandare F² 33 cladae F² | s'n' F² 37 heredem F²

8 dubitari potest. immo uerius est ex his omnibus aditionem esse introducendam. Pater filio ita scripsit: 'scio, fili, quod pro tua prudentia inuigilabilis hereditati delatae tibi Lucii
 9 'Titii'. puto iussu patris adisse. Quid si mandauit: 'si expedite adire, adito'? 'si putas
 10 'expedire adire, adito'? erit iussu aditum. Si 'coram Titio' iussit adire, si 'arbitrio Lucii
 11 'Titii', recte puto iussisse. Sed si mandauit quasi ex asse instituto et inue- [B. 85, 14, 19] 5
 nistur ex parte, non puto ex iussu adisse. quod si ex parte iussit, potest ex asse adire.
 aliter atque si mandauit quasi ab intestato et ex testamento adiit: nam non puto quicquam
 egisse. at si ex testamento mandauit, poterit et ab intestato, quoniam non fecit deteriorem
 condicionem patris. idemque et si quasi instituto praecepit et inueniatur substitutus, uel
 12 contra. Sed si mandauit, ut patris adiret, sit autem et impuberi substitutus, non sufficit 10
 13 iussum. Plane si sic mandauit 'si qua ex testamento Lucii Titii deferatur hereditas', potest
 14 defendi iussu adisee. Sed si posteaquam iussit, paenitentiam egit prius quam adire¹,
 15 nihil agit adeundo. Item si se adrogandum dederit prius quam filius adiret, non est ad-
 quisita hereditas.

26 PAULUS libro secundo ad Sabinum. Si ego et seruus meus uel filius heres [B. 85, 14, 20] 5
 institutus sit, si iussero filio uel seruo adire, statim et ex mea institutione me heredem
 esse Pomponius scribit: idem et Marcellus probat et Julianus.

27 POMPONIUS libro tertio ad Sabinum. Neminem pro herede gerere posse uino eo, cuius 5
 in bonis gerendum sit, Labeo ait.

28 ULEIANUS libro octavo ad Sabinum. Aristo existimat praetorem aditum facultatem 5
 facere debere heredi rationes defuncti ab eo petere, penes quem depositae sunt, deliberanti
 de adeunda hereditate.

29 POMPONIUS libro tertio ad Sabinum. Qui heres institutus prohibeat[ur] ab [B. 85, 14, 21] 5
 eo, qui una institutus iam hereditatem adiit, tabulas litteras rationes inspicere mortui, unde
 scire posset an sibi adeunda esset hereditas, non uidetur pro herede gerere.

30 ULEIANUS libro octavo ad Sabinum. Cum quidam legationis causa absens filium [B. 85, 14, 22] 5
 heredem institutum non potuisset iubere adire in prouincia agentem, diuus [cf. Pap. I. 86 pr. h. t.
 Pius rescripsit consulibus² subuenire ei oportere mortuo filio, eo quod rei publicae causa
 1 aberat. Quod dicitur: 'proximus a filio postumo heres, dum mulier praeagnas est aut pu-
 'tatur esse, adire hereditatem non potest: sed si scit non esse praeagnatem, potest' accipe 30
 proximus a uentre, qui suum heredem pariturus est. et non solum ad testatos haec uerba,
 uerum ad intestatos quoque pertinent. et in eo uentre idem accipias, qui legitimum uel
 consanguineum pariturus est, quoniam mortis tempore qui in utero est, quantum ad moram
 faciendam inferioribus et sibi locum faciendum si fuerit editus, pro iam nato habetur.
 idemque³ et per bonorum possessionem edictalem denique⁴ praetor uentrem mittit in pos- 35

2 sitionem. Sive igitur putem praeagnatem sive sit re uera praeagnas, quae eum paritura
 est qui sua heres futurus est, adire hereditatem non possum, quoniam in eo est, ut rum-
 8 patur testamentum, nisi si proponas uentrem institutum uel exheredatum. Quod dicitur
 'si putetur esse praeagnas', sic accipendum est, si dicat se praeagnatem. quid ergo, si ipsa
 non dicat, sed neget, alii dicant praeagnatem esse? adhuc adiri hereditas non⁵ potest: finge 40
 obstetricies dicere. quid si ipse putat solus? si iusta ratione ductus, non potest adire: si
 4 secundum multorum opinionem, potest. Quid ergo si praeagnas fuit, cum putaret heres non
 esse praeagnata et adiit, mox abortum factum est? procul dubio nihil egerit. totiens igitur
 5 ei sua praeuincia proficit, quotiens concurrit cum ueritate. Sed et si ipsa mulier heres 44
 instituta sit, quae se praeagnatem fingit, adeundo adquireret hereditatem: per contrarium f. 427'
F(WDQEIC)

¹ filius ins. ² consulibus] proconsulem? ³ denique? ⁴ denique del. ⁵ non] non numquam non?

3 adito] adiro *F* | putos *F* 4 expedire *FDE*⁴ (marg.: al. edictalem, al. talem) *IC*,
 adire adito] *F*, expedire adito *F* *WDQEIC*, talem *Q*, inc. *E* 37 rumpater *F* 38 uen-
 expedire (om. adito) *I* 6 asse] isse *F* 7 ali-
 ter om. *F* 12 iussit] *FD*, iussus sit *WQEIC* 38 ten-
 18 adaret *F* 20 facultatem bis *F* 29 mo-
 ller *F* 34 fuerit e'ditus *F* 35 edictalem]

*FDE*⁴ (marg.: al. edictalem, al. talem) *IC*,
 talem *Q*, inc. *E* 37 rumpater *F* 38 uen-
 t'rem *F* 41 d'ce're *F* | putet *F* 43 ab-
 horcum *F* 44 conturrit *F* 45 prae'gnata-
 tem *F*

6 non adquiret, si se putet praegnatum, cum non sit. Suum heredem certum est ex asse heredem esse, et si putat esse praegnatum mulierem, quae non est praegnata. quid si unum in utero habeat, an ex parte dimidia sit heres, sive institutum postumum proponas sive intestatum patrem decessisse? quod et Sextum Pomponium opinatum Tertullianus libro quarto quaestionum refert: putasse enim, sicuti cum¹ vacuo utero suus ex asse heres est, ita et cum unum gerit nec per naturam humanae condicionis alium partum formare potest (quod quidem post certum tempus conceptionis eveniet), ex parte dimidia et ignorantem 7 fore heredem, non ex quarta, ut Iulianus putat. Scientia autem uel opinio, si filius familias uel seruus instituti sunt, utrum ipsorum an domini uel patris accipienda sit? finge patrem putasse praegnatum, filium certum esse fingere et sic adire, an adquirat hereditatem? 8 puto adquirere: sed contra non adquirere. Si certus sum non esse falsum testamentum uel irritum uel ruptum, licet dicatur esse, possum adire hereditatem.

31 PAULUS libro secundo ad Sabinum. Heredi cum postumo instituto reliquae [B. 35, 14, 23] 8 partes ad crescunt, quae postumo datae sunt, si certum sit non esse praegnatum, licet heres ignoret.

32 ULPIANUS libro octavo ad Sabinum. Heres institutus si putet testatorem [B. 35, 14, 24] 8 1 uiuere, quamvis iam defunctus sit, adire hereditatem non potest. Sed et [BS. 23, 1, 43 sch. 17] 14 si scit se heredem institutam, sed utrum pure an sub condicione ignoret, non poterit adire 2 hereditatem, licet pure heres institutus sit, et sub condicione licet paruerit condicioni. Sed 20 et si de condicione testatoris incertus sit, pater familias an filius familias sit, non poterit 21 adire hereditatem, et si eius condicionis sit in ueritate, ut testari potuerit.

33 PAULUS libro duodecimo ad Plautium. Quod si dubitet, apud hostes de- [B. 35, 14, 25] 8 cessit an ciuis Romanus, quoniam utroque casu est ius adeundi et in re est, ut possit 24 adire, dicendum est posse adire.

34 ULPIANUS libro octavo ad Sabinum. Sed et si de sua condicione quis dubitet, an filius familias sit, posse eum adquirere hereditatem iam dictum est. cur autem, 8 si suam ignoret condicionem, adire potest, si testatoris, non potest? illa ratio est, quod qui condicionem testatoris ignorat, an ualeat testamentum dubitat, qui de sua, de testamento certus est. Sed et si cum esset pure institutus, putauit sub condicione et impleta condicione, quam iniunctam² putauit, adiit, an possit adquirere hereditatem? consequens est³ dicere posse eum adire, maxime cum haec suspicio nihil ei⁴ offuerit nec periculum adulterit. facilius quis admittet, si quis pure institutus putauit se sub condicione institutum condicionemque impletam quam⁵ in euentum putabat: nam in nullo haec suspicio offuit.

35 ULPIANUS libro nono ad Sabinum. Si quis heres institutus ex parte, mox [B. 35, 14, 27] 8 Titio substitutus, antequam ex causa substitutionis ei deferatur hereditas, pro herede geaserit,⁶ erit heres ex causa quoque substitutionis, quoniam inuitu quoque ei ad crescit portio. idem dico et si filius familias uel seruus iussum domini uel patris adierint hereditatem, mox emancipatus uel manumissus ex causa substitutionis adeant: erunt namque heredes⁷: sunt enim appendices praecedentis institutionis. Si exclusus per condicionem sibi datam pater filium 2 iussit adire, dicendum erit eum non quae sisce suam portionem. Sed si ex duobus filiis⁸ 2 unum iusserit, debet et alium filium iubere adire.

36 POMPONIUS libro tertio ad Sabinum. Si ex sua parte dominus uel pater [B. 35, 14, 28] 8 adierit, necessarium est iussum, ut filius uel seruus coheredes adeant.

37 IDEM libro quinto ad Sabinum. Heres in omne ius mortui, non tantum singularum rerum dominium succedit, cum et ea, quae in nominibus sint, ad heredem⁹ transeant.

F(WDQEIC)

¹ cum del. ² iniunctam (edd.)? ³ nihil ei nisi ei nulli? ⁴ quem? ⁵ fuisse uidetur non adeant: erunt namque heredes nihil minus: quae compilatores uidentur immutasse propter l. 80 h. t.

⁴ pomponium] WQIC, proponium F, propomponium D, et pomponium E | tertullianus F⁷ conceptionis F¹ 10 fingere] FD, finge EIC

21 potuerit] D, poterit FE, possit IC 28 testaments cert. F² 33 putsabit F² 34 ulpians] F¹, idem F² | si om. F² 39 con'dicionem F²

- 38 UPIANUS libro quadragesimo tertio ad edictum. Si duo sint necessarii [B. 35, 14, 30] ^{S f. 428} heredes, quorum alter se abstinuit, alter posteaquam prior abstinuit immiscuit se, dicendum est hunc non posse recusare, quo minus tota onera hereditaria subeat: qui enim scit aut scire potuit illo abstinentem se oneribus fore implicitum, ea condicione adire uidetur. ⁴
- 39 IDEM libro quadragesimo sexto ad edictum. Quam diu potest ex testamento [B. 35, 14, 31] ^S adiri hereditas, ab intestato non defertur.
- 40 IDEM libro quarto disputationum. Quae sit est, an, licet quis paternae [B. 35, 14, 32] ^S hereditatis nihil attingat, aliquid tamen propter patris voluntatem habeat uel faciat¹, an creditoribus paternis cogatur respondere: ut puta si impuberi fuerit substitutus. in qua specie IULIANUS libro uicesimo sexto digestorum scripsit incidere eum in edictum, si se immiscuerit impuberis hereditati: nam qui iudicium parentis oppugnauerit, non debet ex eadem hereditate quicquam consequi. sed MARCELLUS eleganter distinguit. multum interesse, utrum ex asse fuerit institutus in patris testamento an ex parte, ut, si ex parte, potuerit sine metu remota patris successione impuberis hereditatem amplecti. ¹⁴
- 41 IULIANUS libro uicesimo sexto digestorum. Filius, qui se paterna hereditate [B. 35, 14, 33] ^{S*} abstinuit, si exheredati fratri hereditati se immiscuerit et pro herede gesserit, poterit ex substitutione hereditatem optinere.
- 42 UPIANUS libro quarto disputationum. IULIANUS libro uicesimo sexto digestorum scripsit, si pupillus paterna hereditate se abstinuisse, deinde ei aliquis heres exstitisset, non esse eum compellendum creditoribus paternis respondere, nisi substitutus ei fuit: inclinat enim in hoc, ut putet substitutum etiam patris onera subitum. quae sententia a MARCELLO recte notata est: impugnat enim utilitatem pupilli, qui ipse saltem potest habere successorem: metu enim onerum patris timidius quis etiam impuberis hereditatem adibit. alioquin, inquit, et si frater fuit, omissa causa testamenti ab intestato possidebit hereditatem et quidem impune: nec enim uidetur uoluisse fraudare edictum, qui sibi prospicit, ne oneribus patris pupilli hereditas implicaretur. sed quod in fratre scripsit, credo ita intellegendum, si non impuberis frater fuit, sed testatoris: ceterum utique si frater a patre fratri substitutus impuberi sit, sine dubio necessarius heres existet.
- 1 Si in societate, quam uiuo patre inchoauerat, filius post mortem patris perseverauerit, IULIANUS recte distinguit interesse, utrum rem cooptam sub patre perficit an nouam inchoauit: ³⁰ nam si quid nouum in societate inchoauit, non uideri miscuisse² hereditati patris scripsit.
- 2 Si seruum paternum filius manumiserit, sine dubio miscuisse se paternae hereditati uidebitur. Proponebatur filius a patre de castrensi peculio seruos comparasse eosque a patre manumittere rogatus, cum heres esset ab eo institutus: quaerebatur, si se abstinuisse paterna hereditate eosque manumisisset, an miscuisse se paternae hereditati uideatur. dicebamus, nisi euidenter quasi heres manumiserit, non debere eum calumniam pati, quasi se miscuerit hereditati.
- 43 IULIANUS libro trigesimo digestorum. Heres per seruum hereditarium eius- [B. 35, 14, 35] ^S dem hereditatis partem uel id, quod eiusdem hereditatis sit, adquirere non potest. ³⁹
- 44 IDEM libro quadragesimo septimo digestorum. Quotiens pupillus patri heres [B. 35, 14, 36] ^S exstitit et abstinet se hereditate, quamvis patris bona sub creditoribus fiant, tamen rata haberi debent, quaecumque pupillus bona fide gesserit: et ideo ei, qui fundum tutore auctore a pupillo emerit, succurrendum erit: nec interest, | pupillus soluendo sit nec ne. ^{f. 428'}
- 45 IDEM libro primo ad Ursium Ferocem. Aditio hereditatis non est in [B. 35, 14, 37] ^S opera seruilli. Idecirco si seruns dotalis adierit, actione de dote eam hereditatem mulier ⁴⁵ F(WDQEIC)

¹ faciat] capiat (*Cuiacius*)? ² se ins. (*Hal.*)

2 prior] prium *F* 4 ille *F* 7 quarto] quadragesimo *F* 9 creditoribus *F* 10 sexto] sedto *F* | edicto *F* 11 oppugnauerit] *sic*, non oppugnauerat *F* 18 institutus in patris *F* | an] in *F* 14 metu *F* 16 s*t* *F* 19 ei] alii *F* 20 ex*s*titisset *F* 21 onere *F*

23 timidium *F* 26 qui si bi *F* 29 societatem *F* 31 societatem *F* 32 bidebitur *F* 33 seruo*s* *F* 35 manumis*s*et *F* | paterni *F* 36 manumis*er*it *F* | denere *F* | patr*i* *F* 41 ex*s*titit *F* | se] sed *F*

- 2 reciperabit, quamvis ea, quae ex operis dotalium adquirantur, ad virum pertineant. Et cum
 3 quaestus et compendii societas initur, quidquid ex operis suis socius adquisierit, in medium
 4 conferat: sibi autem quisque hereditatem adquirit. Praeterea nec fructarius quidem seruus
 5 iussu eius, qui usum fructam in eo habet, adire hereditatem poterit. Et quod [B. 45, 1, 44 sch. 2]
 a quibusdam respondetur, si liber homo, qui bona fide mihi seruiebat, propter me heres
 institutus erit, posse eum iussu meo adire hereditatem, potest uerum esse, ut intellegatur
 non opera sua mihi adquirere, sed ex re mea, sicut in stipulaudo et per traditionem acci-
 piendo ex re mea mihi adquirat.
- 46 AFRICANUS libro primo quaestionum. Cum falsum testamentum diceretur, [B. 35, 14, 38] si
 1 si quidem ipse heres accusaretur, quoniam certus esse debeat se falsum non fecisse, recte adibit hereditatem: sin autem alius argueretur circa conscientiam eius, non potest adire,
 quasi dubitet uerum esse testamentum.
- 47 IDEM libro quarto quaestionum. Qui seruum suum heredem in- [B. 35, 14, 39. Ep. 4, 26] stitutum adire iusserat, priusquam ille adiret, furiosus est factus. negavit recte seruum
 15 aditum, quoniam non nisi voluntate domini adquiri hereditas potest, furiosi autem u-
 luntas nulla est.
- 48 PAULUS libro primo manualium. Si quia aliqui mandauerit, ut, si aestima- [B. 35, 14, 40] uerit, peteret sibi bonorum possessionem, et postquam ille petit, furere cooperit, nihil
 minus adquisita est ei bonorum possessio. quod si antequam ille petat, is qui mandauit
 petendum furere cooperit, dicendum est non statim ei adquisitam bonorum possessionem: 20
 igitur bonorum possessionis petitio ratificatione debet confirmari.
- 49 AFRICANUS libro quarto quaestionum. Pupillum etiam eo tute auctore, [B. 35, 14, 41] qui tutelam non gerat, hereditatem adeundo obligari ait.
- 50 MODESTINUS libro singulari de heurematicis. Si per epistulam seruo pupilli [B. 35, 14, 42] tutor hereditatem adire iusserit, si post subscriptam epistulam tutor moriatur, antequam ex epistula seruus adiret, nemo dicturus est obligari postea¹ pupillum hereditati.
- 51 AFRICANUS libro quarto quaestionum. Eum, qui duobus testamentis eius- [B. 35, 14, 43] dem testatoris heres scribitur, cum dubitet, num posterius falsum sit, ex neutro eorum
 1 posse adire hereditatem placet. Filius familias heres scriptus patrem suum certiores
 renuntiari itaque debere eum diligenter explorare et ita adire, si idoneam comperisset:
 filius acceptis litteris patris adiit hereditatem: dubitatum est, an recte adisset. proba-
 bilius diceretur, quamdiu persuasum ei non sit soluendo easce hereditatem, patrem non
 2 obligasse. Sed et si quis ita dixerit: 'si soluendo hereditas est, adeo hereditatem', nulla
 3 aditio est.
 35
- 52 MARCIANUS libro quarto institutionum. Cum heres institutus erat filius et [B. 35, 14, 44] habebat patrem furiosum, in cuius erat potestate, interponere se suam beniuolentiam dimis. Pius rescripsit, ut, si filius familias adierit, perinde habeatur atque si pater familias adisset,
 1 permisitque ei et seruos hereditatis manumittere. Qui ex parte heres institutus est pure,
 ex parte sub condicione solus, etiam pendente condicione, si adierit hereditatem, || ex parte
 2 heres erit, quia solus heres futurus est omnimodo, nisi habeat in condicionalem partem
 substitutum.
- 53 GAIUS libro quarto decimo ad legem Iuliam et Papiam. Qui ex duabus [B. 35, 14, 45] partibus heres institutus fuerit, ex alia pure, ex alia sub condicione, et² ex pura institu-
 tione adierit et decesserit posteaque condicio exstiterit, ea quoque pars ad heredem eius
 1 pertinet. Qui semel aliqua ex parte heres exstitit, deficientium partes etiam inuitus ex-
 cipit, id est tacite ei deficientium partes etiam inuitu³ ad crescunt.

F(WD, qui deficit a u. 13, QEIC)

¹ propterea? ² et] si? ³ etiam inuitu del.

1 reciperauit F¹ 4 hereditatet F 14 ille se't' F⁴ | adeo] abeo F² 43 libro tertio
 adiret F² 18 fu'e'rere F² 20 est non] quartu decimo F⁴ 45 ex's'titerit F² 46 ex-
 non est F² 24 eurematicis F 34 obligas- stitit] F², extiterit F²

- 54 FLORENTINUS libro octauo institutionum. Heres quandoque adeundo hereditatem iam tunc a morte successisse defuncto intellegitur. [B. 85, 14, 46] *S*
- 55 MARCIANUS libro secundo regularum. Cum hereditate patris necessarius [B. 85, 14, 47] *S* heres se abstineat, condicio coheredi siue suo siue extraneo defertur, ut aut totam adgnoscat aut a toto recedat, et ita se abstineret potest propter alium, qui per suam personam non poterat. si tamen creditores dicant se contentos esse eius portione, quia non potest exonerari, nisi deferatur condicio, et alterius parte abstinere se creditores debent, ut eius actiones ei qui conuenitentur dentur.
- 56 UPLANUS libro quinquagesimo septimo ad edictum. Si is qui immiscuit [B. 85, 14, 48] *E* se hereditati decessisset, deinde alter se abstinet, eadem condicio deferenda est heredi eius 10 quae et ipsi, quod Marcellus ait.
- 57 GAIUS libro uicesimo tertio ad edictum prouinciale. Necessariis heredibus [B. 85, 14, 49] *E* non solum impuberibus, sed etiam puberibus abstinenti se ab hereditate proconsul potest statem facit, ut, quamvis creditoribus hereditariis iure civili teneantur, tamen in eos actio non detur, si uelint derelinquere hereditatem. sed impuberibus quidem, etiam si se immiscuerint hereditati, praestat abstinenti facultatem, puberibus autem ita, si se non immiscuerint. Sed tamen et puberibus minoribus uiginti quinque annis, si temere damnosam hereditatem parentis appetierint, ex generali edicto quod est de minoribus uiginti quinque annis succurrat, cum et si extranei damnosam hereditatem adierint, ex ea parte edicti in 2 integrum eos restituit. Seruis autem necessariis heredibus, siue puberes siue impuberes 20 sint, hoc non permittitur.
- 58 PAULUS libro secundo regularum. Ex parte heres institutus [BS. 28, 1, 41 sch. 5. B. 85, 14, 50] *S* seruas et nondum adita hereditate a coherede eius liber et heres fit necessarius, quia non a coherede, sed a semet ipso accipit libertatem: nisi ita institutus fuerit: 'cum mihi quis heres erit, Stichus liber et heres esto'.
- 59 NERATIUS libro secundo membranarum. Qui patri heres exstitit si idem filio [B. 85, 14, 51] *S* impuberi substitutus est, non potest hereditatem eius praetermittere: quod sic recipiendum est etiam si nino pupillo mortuus erit, deinde pupillus impubes decesserit. nam is qui heres exstiterit¹ pupillo quoque heres necessario erit: nam si ipsum inuitum obligat, coniungi eam paternae hereditati et ad crescendi iure adquiri cuiuscumque patris heredi existimandum est.
- 60 IAUOLENUS libro primo ex posterioribus Labeonis. Filium emancipatum [B. 85, 14, 52] *S* pater solum heredem instituit et, si is heres non esset, seruum liberum et heredem esse iusserat: filius, tamquam pater demens fuisse, bonorum possessionem ab intestato petit et ita hereditatem possedit. Labeo ait, si probaretur sana mente pater testamentum fecisse, filium ex testamento patri heredem esse. hoc falsum puto: nam filius emancipatus cum hereditatem testamento datam ad se pertinere noluit, continuo ea ad substitutum heredem transit nec potest uideri pro herede gessisse, qui, ut hereditatem omitteret, ex alia parte edicti possessionem bonorum petat. || PAULUS². Et Proculus Labeonis sententiam improbat f. 429' et in Iauoleni sententia est. *40*
- 61 MACER libro primo de officio praesidis. Si minor annis, posteaquam ex [B. 85, 14, 53] *S* parte heres exstitit, in integrum restitutus est, diuus Seuerus constituit, ut eius partis onus coheres suscipere non cogatur, sed bonorum possessio creditoribus detur.

F(WQEJC)

¹ idem Graeci (u. i.): patri ins.: practerea uerba nam is ... erit ineiticia sunt ² Aulus (u. i.)?

6 poterat] operat *F*¹ 10 hereditate *F*¹
 12 necessarius *F*¹ 13 proc'ons'ul *F*¹ 20 sibe
 impuberis *F*¹ 23 eius ... 24 coherede *om.* *F*¹
 26 ex'stitit *F*² 28 nam is qui heres exstiterit (extiterit *F*²) pupillo *cet.*] προποθανόντος τοῦ ἀνίβο� πώς ἀναγκάζονται οἱ κληρονόμοι αὗτού χώραν λαμβάνογεν τὴν ὑποκατάστασιν καταδέχεσθαι *B* (*Tipuc.*): interpres male con-

iunxit heres extiterit pupillo 29 ex'stititerit *F*²
 34 bonorum] eius add. *F*² 35 menta *F*²
 37 continuo ea] continuo eo *F*² 39 a pan-
 lus *l. inc. F.* Labeonis posteriora adnotauit prae-
 ter Proculum et Aristonem etiam Aulus nescio
 qui citatus ab Ulpiano D. 28, 5, 17, 5 nec di-
 uersus opinor ab hoc Paulo uel potius Auto,
 qui citat Iauolenum 42 ex'stitit *F*²

- 62 IAUOLENUS libro primo ex posterioribus Labeonis. Antistius Labeo ait, si [B. 35, 14, 54] S ita institutus sit 'si iurauerit, heres esto', quamvis iurauerit, non tamen eum statim heredem futurum, antequam pro herede aliquid gesserit, quia iurando voluntatem magis suam declarasse videatur. ego puto satis eum pro herede gessisse, si ut heres iurauerit: Proculus 1 idem, eoque iure utimur. Si seruus heres institutus post iussum domini, antequam adiret, 5 alienatus esset, nouum iussum posterioris domini, non iussum prioris exigitur.
- 63 Libro singulari regularum POMPONII MARCELLUS notat. Furiosus adquirere [B. 35, 14, 55] S* sibi commodum hereditatis ex testamento non potest, nisi si necessarius patri aut domino heres existat: per alium autem adquiri ei potest, ueluti per seruum uel eum quem in po- 10 testate habet.
- 64 IAUOLENUS libro secundo ex posterioribus Labeonis. Seruus duorum heres [B. 35, 14, 56] S institutus et adire iussus¹ si alterius domini iusu adierit, deinde manumissus fuerit, poterit ipse adeundo ex parte dimidia heres esse,
- 65 PAULUS libro secundo ad Sabinum. et si substitutum haberet idem seruus [B. 35, 14, 57] S* ita 'si heres non erit, ille heres esto', substitutus locum non habet. 15
- 66 ULPIANUS libro sexagesimo primo ad edictum. Si seruus communis uel [B. 35, 14, 58] E uni ex dominis uel pluribus uel omnibus heres extiterit necessarius, nullius eorum here- ditate se poterit abstinere.
- 67 IDEM libro primo regularum. Seruus communis ab extero heres institutus [B. 35, 14, 59] Sf* si iusu unius adierit hereditatem, non pro maiore parte interim heredem eum facit quam 20 pro dominica, deinde ceteris sociis non iubentibus tacito iure partes ei ad crescunt.
- 68 PAULUS libro quinto ad legem Iuliam et Papiam. Cum solus seruus heres institutus E sit, sicut licet uno tempore omnium dominorum iusu adire hereditatem, ita et separatis temporibus singulorum iusu recte adit: nam quia² saepius adit, non ex testamento, sed ex iure dominorum uenire utilitatis causa uidetur, ne alterius festinatione alterius ius 25 laedatur.
- 69 ULPIANUS libro sexagesimo ad edictum. Quamdiu institutus admitti potest, [B. 35, 14, 60] E substituto locus non est nec ante succedere potest quam excluso herede instituto. eueniet igitur, ut necessarium sit remedium praetoris et circa denegandas primo actiones et circa praestituendum tempus substituto; quia³ intra diem primo praestitutum neque adire here- 30 ditatem potest neque pro herede gerere. is autem, qui tertio gradu scriptus est, si primo deliberante secundus decodat, ipse potest succedere. ergo exspectamus in singulis, ut prius eis deferatur hereditas: tunc deinde, posteaquam delata est, exspectamus diem praestitutum, intra quem diem nisi aut audeat aut pro herede gerat, denegamus ei actiones. 34
- 70 PAULUS libro quinquagesimo septimo ad edictum. In plurium heredum [B. 35, 14, 61] E gradibus hoc seruandum est, ut, si testamentum proferatur, prius a scriptis incipiatur, deinde transitus fiat ad eos ad quos legitima hereditas pertinet, etiamsi idem sit, ad quem utroque modo pertineat: nam hoc gradatim consequitur, ut prius ex testamento delata, deinde legitimam repudiet. idem iuris est in bonorum possessione, ut prius scriptus re- 39 1 pellat bonorum possessionem, deinde is qui ab intestato petere potest. Si uero ei, ad f. 430 quem legitima hereditas potest pertinere, condicio data sit, nihil constituere potest de legi- 2 tima, antequam dies conditionis transeat, et ideo dicendum est et in eo casu⁴. Si respondit neutram hereditatem ad se uelle pertinere, bona defuncti a creditoribus possidenda sunt.
- 71 ULPIANUS libro sexagesimo primo ad edictum. Si seruum quis alienum [B. 35, 14, 62] E ab hostibus redemerit et heredem eum cum libertate instituerit, magis puto fore eum F(WQEIC)

¹ et adire iussus del. ² quod? ³ substituto quia] quia substitutus? ⁴ et idem dicendum est et in eo casu de bonorum possessione?

4 ge're're's'sisse F⁴ 6 posteriorib'bu's F⁴ mi'nis F² | ex's'titerit F² 21 adg'rescunt F
7 l. 63 adiungit p'r'ecedent' F | libro] F¹, in 23 ait om. F² 24 temporebus F² 29 praetoris et] praetorem id F¹ 36 a] ad F²
libro F² | regulam pomponii F¹, pomponii 45 heredum F²
regularum F² 8 ne'cessarius F² 17 do-

liberum et necessarium heredem: nam cum scribit ei libertatem, uinculo suo resolut. et in hoc solum redit iure postliminii, ut non iterum seruus eius fiat, cuius erat antequam caperetur (hoc enim satis impium est), sed ut pristino domino suam aestimationem omnimodo offerat uel maneat ei obligatus, donec pretium soluat: quod libertatis fauore introductum est. Si quis hac lege emptus sit, ut intra certum diem manu- [BS. 88, 1, 23 sch. 2] mittatur, et cum libertate heres institutus sit, an ei succurrendum sit, ut se abstineat, uideamus. magisque est, ut, donec dies non extiterit, possit ei¹ necessarius heres effici et non possit sese abstinere: sin autem dies praeteritus fuerit, tunc non necessarius, sed voluntarius heres efficitur et potest se abstinere secundum exemplum eius, cui fidei- [BS] 2 commissaria libertas sub condicione debebatur. Si quis dederit nummos domino, ut ma- [BS] 10 numittatur, puto huic omnimodo esse succurrendum. Praetor ait: 'si per eum eamue 3 factum erit, quo quid ex ea hereditate amoueretur'. Si quis suus se dicit retinere hereditatem nolle, aliquid autem ex hereditate amouerit, abstinenti beneficium non habebit. 4 Non dixit praetor 'si quid amouerit', sed 'si per eum eamue factum erit, quo quid ex ea 5 amoueretur': siue ergo ipse amouerit siue amouendum curauerit, edictum locum habebit. 15 6 Amouisse eum accipimus, qui quid celuerit aut interuerterit aut consumpscerit. Ait praetor 'quo quid ex ea amoueretur': siue autem una res siue plures fuerint amotae, edicto locus 7 est, siue ex ea hereditate sint siue ad eam hereditatem pertineant. Amouere non uidetur, qui non callido animo nec maligno rem reposuit²: ne is quidem, qui in re errauit, dum putat non esse hereditariam. si igitur non animo amouendi, nec ut hereditati damnum 20 det, rem abstulit, sed dum putat non esse hereditariam, dicendum est eum amouisse non 9 uideri. Haec uerba edicti ad eum pertinent, qui ante quid amouit, deinde se abstinet: ceterum si ante se abstinuit, deinde tunc amouit, hic uideamus an edicto locus sit. magisque est, ut putem istic Sabini sententiam admittendam, scilicet ut furti potius actione 25 creditoribus teneatur: etenim qui semel se abstinuit, quemadmodum ex post delicto obligatur?

72 PAULUS libro primo ad Plautium. Si quis heres ita scriptus fuerit, ut intra [B. 85, 14, 63] E certum tempus adeat hereditatem, et, si non ita adierit, alias ei substituatur, prior autem heres antequam adiret decesserit: nemo dubitat, quin substitutus ultimum diem aditionis exspectare non solet.

73 IDEM libro septimo ad Plautium. Si quis non quasi heres, sed quasi pa- [B. 85, 14, 64] E troni filius egens a liberto paterno ali uelit, procul dubio hoc extra causam est immiscendi se bonis paternis, et ita recte Labeo scribit.

74 IDEM libro duodecimo ad Plautium. Qui putat se decem dare iussum, cum [B. 85, 14, 65] E 1 quinque iussus sit, si decem dederit, fiet heres adeundo. At si quinque putet se iussum 25 dare, cum decem dare iussus est, et dat quinque, non implet condicionem, sed ad aliquid proficit, ut, si adimpleuerit reliquum, aliorum quinque datione uideatur condicio esse im- 2 pleta. Qui bona fide seruit si quasi iussu domini adierit, non obligabitur. Similis est huic statuliber, qui iussus ab herede adire hereditatem post condicionem libertatis existentem, 4 cum hoc ignoraret, adiit. De eo, qui heres institutus ab aliquo dubitat, an libertas ei ex 40 testamento domini optigerit, cum nesciat condicionem libertatis || exstitisse uel hereditatem f. 430' aditam, an adeundo heres fiat, uidendum. Iulianus hunc diceret fieri heredem.

75 MARCELLUS libro nono digestorum. Ex semiese Titius heres scriptus est: [B. 85, 14, 66] E quadrantis bonorum possessionem per errorem petit. quaero, an nihil actum sit an uero perinde omnia seruanda sint, ac si quadrans nominatus non sit. respondit magis nihil 45 F(WQEIC)

¹ ei] interim (= II)? ² seposuit?

2 reddit] EQ, reddit F/C^a, inc. C^a 6 sit ut an F^a 7 ex'stiterit F^a 11 puto huic] potuic F^a 14 praetor is' si F^a | amouerit] F^a, am'o be neficto rit F^a 15 ipse e'amou. F^a 16 celuerit F^a 18 sine ad F^a 21 a'm'o- uisse F^a 22 omouit F^a 23 magisqu'a'e F^a

80 ex'spectare F^a 32 est] esc F^a 33 la- b'e'o F^a | scribit] scripsit F^a 34 se] si F^a 35 iussum F^a 36 aliqui profecit F^a 38 obli- ganitur F^a | 'b'ui F^a 40 aliquo] F/C, alio F^a WE | an om. F^a 41 ex'stitisse F^a

actum esse, quemadmodum cum ex semisse scriptus heres ex quadrante per errorem adiit hereditatem.

- 76 IAUOLENUS libro quarto epistularum. Si tu ex parte sexta sub condicione [B. 35, 14, 67] E institutus fuisses heres et omittente partem suam Titio, cui substitutus eras, ex substitutione adiissem, deinde condicio iure sextantis exstitisset, quaero, an adire necesse habueris, ne sextans tuus intereat. respondit: nihil interest, utrum ex substitutione prius adieris an ex prima institutione, cum ab utraque causa una aditio sufficiat: sextans itaque, qui sub 1 condicione datus mihi est, ad me solum pertinet. Item si tu sextantis, ex quo institutus essem heres, omiseris aditionem, numquid dubitas, quin ex substitutione adeundo Titianae partis habiturus partem essem? respondit: non dubito, quin, si¹ prima institutione adeundo 10 heres esse possim, in potestate mea sit, quam partem hereditatis aut amittere² uelim aut vindicare.
- 77 POMPONIUS libro octavo ad Quintum Mucium. Illud dubitari potest, an, [B. 35, 14, 68] E si, cum³ testamento heres institutus essem ab eo, qui etiamsi intestatus dececessisset, legitima hereditas eius ad me pertineret, an simul utramque hereditatem repudiare possim, 15 quoniam antequam ex testamento hereditatem repudiarim, legitima nondum ad me pertinet. uerum eodem momento intellegor et ex testamento et legitimam repudiare, sicuti, si legitimam uelim ad me pertinere, cum sciam testamento mihi relictam, uidebor ante repudiare testamentum⁴ et ita legitimam adquisuisse.
- 78 IDEM libro trigesimo quinto ad Quintum Mucium. Duo fratres fuerant, [B. 35, 14, 69] E bona communia habuerant: eorum alter intestato mortuus suum heredem non reliquerat: frater qui supererat nolebat ei heres esse: consulebat, num ob eam rem, quod communibus, cum sciret eum mortuum esse, usus esset, hereditati se alligasset. respondit, nisi eo consilio usus esset, quod uellet se heredem esse, non adstringi. itaque cauere debet, ne qua in re plus sua parte dominationem interponeret.
- 79 ULPIANUS libro secundo ad legem Iuliam et Papiam. Placet, quotiens ad- [B. 35, 14, 70] E quiritur per aliquem hereditas uel quid aliud ei cuius quis in potestate est, confessim adquiriri ei cuius est in potestate, neque momento aliquo subsistere in persona eius per quem adquiritur et sic adquiriri ei cui adquiritur.
- 80 PAULUS libro quinto ad legem Iuliam. Si solus heres ex pluribus partibus [B. 35, 14, 71] E fuero institutus, unam partem omittere non possum nec interest, in quibusdam habeam 1 substitutum nec ne. Idem puto etiam, si alius mixtus heredibus ex pluribus partibus heres institutus sim, quod et hic unam portionem omnes adquiro, si tamen delatae 2 sint. Item si seruus meus ex parte heres institutus sit pure, ex parte sub condicione, dato scilicet coherede, et iussu meo adierit, deinde eo manumisso condicio alterius portionis exstiterit, uerius est non mihi esse adquisitam illam portionem, sed ipsum comitari: omnia enim paria permanere debent in id tempus, quo alterius portionis condicio exstet⁵, 3 ut adquiratur ei, cui prior portio adquisita est. Ego quidem puto et si adhuc in potestate sit, iterum adeundum esse, si condicio exstiterit, et illud quod dicimus semel adeundum, in eiusdem persona locum habet, non cum per alium adquirenda est hereditas.
- 81 ULPIANUS libro tertio decimo ad legem Iuliam et Papiam. Totiens uidetur [B. 35, 14, 72] E heres institutus etiam in causa substitutionis adisse, quotiens adquirere sibi possit: nam si mortuus esset, ad heredem non transferret substitutionem.
- 82 TERENTIUS CLEMENS libro sexto decimo ad legem Iuliam et Papiam. Si [B. 35, 14, 73] E seruus eius qui capere non potest heres instituatur et antequam iusu domini adeat hereditas (WD, qui incipit u. 4 uoc. substitutione, QEIC)

¹ perempta ins. ² omittere (edd.)? ³ cum del. ⁴ ex testamento? ⁵ existet?

4 cui] cum F^o | erat F^o | substitutione F^o
 5 ex'stitisset F^o 6 'sextan's' F^o | adierit F^o
 7 institutione 'prius' cum F^o | aditio'ne suff. F^o
 8 condicione F^o W 9 omiserit F^o 10 'ha-
 biturus F^o 14 institutum F^o 16 repudia-
 'ue'rim F^o 24 quod uellet bis F^o | cabere F^o

27 potestate 'e'st F^o 28 substitere FW
 30 iuliam] iuliam et papiam F^o 32 mixtus] F^o,
 mixtis F^o WDQEIC: καν μη μόνος ἐγράφη B
 33 omnem F 36 ex'stititerit F^o 37 ex'stet F^o
 38 quodem F^o 39 ex'stititerit F^o 43 non
 FDE'IC, om. WF

ditatem, manumisus alienatusue sit et nihil in fraudem legis factum esset, ipse admittitur ad hereditatem. sed et si partem capere possit dominus eius, eadem dicenda sunt de parte, quam ille capere non potest: nihil enim interest, de uniuerso quaeratur quod capere non possit an de portione.

- 83 UPIANUS libro octavo decimo ad legem Iuliam et Papiam. Si totam an¹ [B. 35, 14, 74] E^f partem, ex qua quis heres institutus est, tacite rogatus sit restituere, appareat nihil ei debere ad crescere, quia rem non uidetur habere.
- 84 PAPINIANUS libro sexto decimo quaestionum. Uentre praeterito si filius qui [B. 35, 14, 75] P fuit² emancipatus aut exter heres institutus sit, quamdiu rumpi testamentum potest, non defertur ex testamento hereditas. sed si uacuo uentre mulier fuit et incerto eo filius in 10 familia retentus uita decessit, heres fuisse intellegitur: emancipatus aut exter non aliter possunt hereditatem quaerere, quam si non esse praeognatem sciant. ergo si uentre pleno sit mulier, nonne iniquum erit interea defunctum filium heredi suo relinquere nihil? et ideo decreto filio succurrentum est, quia, siue frater ei nascatur siue non nascatur, patri heres futurus est. eademque ratio facit, ut emancipato quoque subueniri debeat, qui 15 alterutro casu rem omnimodo habiturus est.
- 85 IDEM libro trigesimo quaestionum. Si metus causa adeat aliquis hereditatem, fiet ut, quia inuitus heres existat, detur abstinend³ facultas.
- 86 IDEM libro sexto responsorum. Pannionus Auitus cum in Cilicia procuraret [B. 35, 14, 77] P heres institutus ante uita decesserat, quam heredem se institutum cognosceret. quia bonorum possessionem, quam procurator eius petierat, heredes Auiti ratam habere non potuerant, ex persona defuncti restitutionem in integrum implorabant, quae stricto iure non competit, quia intra diem additionis Auitus obiisset. diuum tamen Pium [cf. Ulp. l. 30 pr. h. t.] contra constituisse Maecianus libro quaestionum refert in eo, qui legationis causa Romae erat et filium, qui matris delatam possessionem⁴ absens amiserat, sine respectu eius distinctionis restitutionem locum habere. quod et hic humanitatis gratia optinendum est.
- 1 Rei perduellonis hereditatem suspensa cognitione filius emancipatus, cui de patris innocentia
2 liquet, potest quaerere. Pro herede gessisse filium placuit, qui moriens comperto matrem suam intestato uita decessisse codicillis petit ab herede suo, ut maternorum bonorum seruum manumitteret ac sibi parentibusque suis in possessione matris monumentum extrueret. 30
- 87 IDEM libro decimo responsorum. Eum bonis patris se miscere conuenit, qui [B. 35, 14, 78] P remoto familiae uinculo pro herede gerere uidetur. et ideo filius, qui tamquam ex bonis matris, cuius hereditatem suscepit, agrum ad hereditatem patris pertinentem ut maternum ignorans possedit, abstinendi consilium, quod in bonis patris tenuit, amississe⁴ non uidetur.
- 1 Pupillis, quos placuit oneribus hereditariis esse liberandos, confusas actiones restitu oportet. 35
88 PAULUS libro primo quaestionum. Gerit pro herede, qui animo adgnoscit [B. 35, 14, 79] P successionem, licet nihil attingat hereditarium. unde et si domum pignori datam sicut hereditariam retinuit, cuius possessio qualisqna fuit in hereditate, pro herede gerere uidetur: idemque est et si alienam rem ut hereditariam possedisset.
- 89 SCAEUOLA libro tertio decimo quaestionum. || Si pupillus se hereditate ab- [B. 35, 14, 80] P f. 481' stineat, succurrentum est et fideiussoribus ab eo datis, si ex hereditario contractu conuenirentur.

F(WDQEIC)

¹ an del. (u. i.: Bynkershoek) ² qui fuit] suus uel? ³ absente patre admittere non potuerat ins. (cf. l. 30 pr. h. t.) ⁴ omisisse?

2 possit] FDQ⁴, non possit WEJC, inc. Q²
3 uniuerso] uniuersatur F² 4 de portatione F² 5 totam an] F²E, tutam an F², totum an W, totam aut Q, totam hereditatem aut DC, totam hereditatem in I: ὅλον τὸ μέρος B 6 qui's F² 10 uacua F²W 15 eademqu'a e F² 16 habiturus F² 18 abstinentium' (sic) F² 23 abitus F² 25 respecto F²

28 placuit] placet F² 29 serum] snorum F²
30 possessionem F² ex'struere F² 32 remoto familiae uinculo] ἐκεῖνα ποιῶν, δος ἐπὶ ἔθωτικοῦ εἰσάγει ἐγχειρίσιν κληρονομίας B (Tipue.) | nide're'tur F² 34 amis'sisse F²
35 liber'os' andos F² | restitu'i F² 38 qualis' F² 41 conueniantur F²

- 90 PAULUS libro duodecimo responsorum. Respondit per curatorem hereditatem [B. 35, 14, 81 P] adquiri non posse. Idem respondit, si iusu aui nepos patris, qui de castrensi peculio testamentum fecit, hereditatem adisset, adquisisse ei ea de quibus pater testari potest, quia castrensis esse mutatione personae desierint.
- 91 IDEM libro quinto decimo responsorum. Respondit, si is qui bonis paternis [B. 35, 14, 82 P] se abstinuit per suppositam personam emptoris bona patris mercatus probatur, perinde eum conueniri oportere a creditoribus atque si bonis paternis se immiscuisset.
- 92 IDEM libro septimo decimo responsorum. Filius familias duxit uxorem: ea [B. 35, 14, 83 P] filii sublati intestata decessit: filii iusu patris, non aut adierunt hereditatem: quaero, an aui adquisita sit hereditas. Paulus respondit secundum ea quae proponuntur nihil actum esse.
- 93 IDEM libro tertio sententiarum. Pater quotiens filio mandat adire, certus [B. 35, 14, 84 P] esse debet, an pro parte an ex asse, et an ex institutione an ex substitutione, et an testamento an ab intestato filius suus heres existat. Mutus pater uel dominus filio uel seruo heredibus institutis magis est, ut, si intellectu non careat, nutu iubere possit adire hereditatem, ut ei iure eius commodum quaeri possit: quod facile explicari possit scientia litterarum. Mutua seruus iusu domini pro herede gerendo obligat dominum hereditati.
- 94 HERMOGENIANUS libro tertio iuris epitomarum. Qui superstitis bona repudiavit, post mortem eius adire hereditatem, item bonorum possessionem petere non prohibetur.
- 95 PAULUS libro quarto sententiarum. Recusari hereditas non tantum [Paul. 4, 4, 1. B. 35, 14, 85 P] uerbis, sed etiam re potest et alio quoquis indicio uoluntatis.
- 96 HERMOGENIANUS libro tertio iuris epitomarum. Qui se pupillum falso existimat, cum esset pubes, pro herede gessit, quo minus heres existat, nihil error talis ei nocebit.
- 97 PAULUS libro tertio decretorum. Clodius Clodianus facto prius testamento [B. 35, 14, 86 P] postea eundem heredem in alio testamento inutiliter facto instituerat: scriptus heres cum posterius putaret ualere, ex eo hereditatem adire uoluit, sed postea hoc inutile repertum est. Papinianus putabat repudiasse eum ex priore hereditatem, ex posteriore autem non posse adire. dicebam non repudiare eum, qui putaret posterius ualere. pronuntiauit Clodianum intestatum decessisse.
- 98 SCAEUOLA libro uicesimo sexto digestorum. Quae neptis suae nomine, [B. 35, 14, 87 A] quam ex Seia habebat, Sempronio tot dotis nomine sponderat et pro usuris in exhibitionem certam summam praestabat, decessit relicta Seia filia et aliis heredibus: cum quibus Sempronius iudicio egit condemnatus pro portionibus hereditariis singuli heredes, inter quos et Seia, Sempronio cauerunt summam, qua quisque condemnatus erat usuris idem, quae ad exhibitionem a testatrix praestabantur: postea excepta Seia filia ceteri heredes abstinuerunt hereditate beneficio principia et tota hereditas ad Seiam pertinere coepit. quaero, an in Seiam, quae sola heres remansit et omnia ut sola heres erat¹, pro eorum quoque portionibus, qui beneficio principaliter hereditate abstinerint, utilis actio dari debeat. respondit pro parte eorum, qui se abstinuerint, actiones solere decerni in eam, quae adisset et maluisset integra hereditaria onera subire.
- 99 POMPONIUS libro primo senatus consultorum. Aristo in decretis Frontianis² [B. 35, 14, 90 A] F(WDQEIC)
- ¹ erat] bona possederat? ² Frontianis (u. i.)?
- 1 curatorem] F cum B: διὰ κούρατορος, procuratorem WDEIC 3 adquisisse F 4 de-sierunt F² 5 decimo om. F² 6 mercatur F² | probetur F² 8 dixit F² 9 filii^s subl. F² 11 c'ertus F² 13 mutus pater] DFC², pater mutus E² Q, mutus pater F², mater pater W, pater(om. mutus) E², inc. C²: περὶ ἀλλάρου πατρός B (Tipue.) 18 non 'prohibetur F² 21 etiam] et Pauli libri boni 26 inutiliter facto in 'utiliter facto' instit. (sic) F² 30 intestatus F²
- 31 neptis] DEIC, nuptis FW 34 semipro-nios F² 37 abstinnerit F² 38 erat] FWQ, gerat DI, gesserat EC, egerat Taur. 40 ab-stinuerint'issent F² 41 maluisset'ot' int. F² 42 in decretis frontianis] decreta haec ab Ari-stone composita sine dubio imperatoria fuerunt: nam eo ducit et collectorum a Paulo decretorum comparatio et sancidi uocabulum et omnino quod decernitur ex appellatione a praeatoria sen-tentia. mihi uidentur fuisse Domitioni, sed cum

ita refert: Cum duae filiae patri necessariae heredes existissent, altera se paterna absti- f. 432
nuerat hereditate, altera bona paterna vindicare totumque onus suscipere parata erat.
sanctum Cassium praetorem causa cognita actiones hereditarias utilas daturum recte polli-
citum ei, quae ad hereditatem patris accesserat denegaturumque ei quae se abstinerat. 4

III.

R TESTAMENTA QUEMADMODUM APERIANTUR INSPICANTUR SE
ET DESCRIBANTUR R

- 1 GAIUS libro septimo decimo ad edictum prouinciale. Omnibus, quicumque [B. 35, 6, 1] S
desiderant tabulas testamenti inspicere vel etiam describere, inspiciendi describendique
potestatem facturum se praetor pollicetur: quod uel suo vel alieno nomine desideranti 10
tribuere eum manifestum est. Ratio autem huius edicti manifesta est: [D. 2, 15, 6. Ep. 11, 45]
neque enim sine iudice transigi neque apud iudicem exquiri neritas de his controuersiis,
quae ex testamento proficiaserentur, aliter potest quam inspectis cognitisque uestibus testa-
menti. Si quis neget sigillum suum agnoscere, non ideo quidem minus aperiuntur [D. Ep.] 15
tabulae, sed alias suspectae fiunt.
- 2 UPIANUS libro quinquagesimo ad edictum. Tabularum testamenti instru- [B. 35, 6, 2] S
mentum non est unius hominis, hoc est heredis, sed uniuersorum, quibus quid illic ad-
scriptum est: quin potius publicum est instrumentum. Testamentum autem proprie illud
dicitur, quod iure perfectum est: sed abusue testamenta ea quoque appellamus, quae falsa
2 sunt uel iniusta uel irrita uel rupta: itemque imperfecta solemus testaments dicere. Ad 20
causam autem testamenti pertinere uidetur id quocumque quasi ad testamentum factum
sit, in quacumque materia fuerit scriptum, quod contineat supremam uoluntatem: et tam
3 principales quam secundae tabulae edicto continentur. Si plura sint testamenta, quae quis
4 exhiberi desideret, uniuersorum ei facultas facienda est. Si dubitetur, utrum uiuat an
decesserit is, cuius quis quod ad causam testamenti pertinet inspici describique postulat, 25
dicendum est praetorem causa cognita statuere id¹ debere, ut, si liquerit eum uiuere, non
4a permittat. Inspici tabulas est, ut ipsam scripturam quis inspiciat et sigilla et quid² aliud
5 ex tabulis uelit spectare. Inspectio tabularum etiam lectionem earum indicat. Diem autem
et consulem tabularum non patitur praetor describi uel inspici idcirco, ne quid falsi fiat:
7 namque etiam³ inspectio materiam falso fabricando instruere potest. Utrum autem in 30
continenti potestatem inspiciendi uel describendi⁴ iubet an desideranti tempus dabit ad
exhibitionem? et magis est, ut dari debeat secundum locorum angustias seu prolixitates.
8 Si quis non negans apud se tabulas esse non patiatur inspici et describi, omnimodo ad
hoc compelletur: si tamen neget penes se tabulas esse, dicendum est ad interdictum rem
mitti⁵ quod est de tabulis exhibendis. 35
- 3 GAIUS libro septimo decimo ad edictum prouinciale. Ipsi tamen heredi uin- [B. 35, 6, 3] S
dicatio tabularum sicut ceterarum hereditiarum rerum competit et ob id ad exhibendum
quoque agere potest.

F(WDQEIC)

¹ id del. ² quidquid? ³ etiam] ea? ⁴ fieri ins. (dett. quidam) ⁵ rem remitti (Ruckerus)?

ederentur post memoriam eius publice abolitam,
nomen iis inscriptum esse pro Domitiano Ses.
Iulii Frontini principis opinor eius aetatis con-
siliariorum 1 ex'stitissent F² 2 uindici-
caret FDIC, uendicari W, uindicarent E |
su'cepere F² 3 sanctum] F, senatum W, se-
cundum DQEIC 4 accesserat] WDQEIC,
accederat F | denegaturumque] DEIC, dele-
gaturumque (quae F²) FW 9 inspiciendi]
despiciendi FEIC, despiciendi D 12 controve-
uersiis F² 13 aliter] DEIC cum Dig. loco

geminò, alter FW 20 uel ir'rupta F² | 'in'per-
fecta F² 22 sup'r'a'mam F 27 est ut] F,
uel et ut D, uel etiam ut WE (etiam in li-
tura) I¹, uel ut QC, uel etiam I¹: καὶ τι καὶ
πῶς ἐφερμνηστά τὸ θεωρίας Τιμοκίτιος |
si'n'gilla F² 28 inspectia F¹ 29 fiat F²
30 namque ... potest hic om. et post 31 descri-
bendi habet F¹, suo loco reponuit, altero de-
leuit F² 32 angustia's F² 34 rem mitti] F,
remitti DEIC 35 tabulas F² 37 heredi-
tariorum F¹

defuncti: et ideo si liquido constiterit in necem legatariorum hoc factum, quamvis non pecunia accepta, sed nimis gratia collata, dicendum erit locum esse utili actioni aduersus 1 eum qui possidet hereditatem. Et recte dicetur, ubicumque quis, dum null praestitum [ei, l. 43] qui se repudiante uenturus est, ¹non repudiatur, nisi praestitum uellet, et maxime si ob euertenda iudicia id fecit, ibi dicendum est aduersus possessorem² competere actionem, sic tamen, ut, ubi quidem pecunia accepta repudianit, ibi dicamus eum qui omisit conueniendum, ubi uero gratis, in fraudem tamen eorum quibus quid relictum est, possessorem de-2 bere conueniri utili actione. Quamquam de heredibus institutis uideatur praetor loqui, attamen etiam ad alios haec res serpit: ut, si sit legatarius, a quo fideicommissum relictum 3 est, et hic id egisset, ut omittatur hereditas, doloque id fecit, conueniri debet. Si quis 10 uendiderit hereditatem, utique possidere uidetur, non dolo fecisse, quo minus possideat.

5 MARCELLUS libro duodecimo digestorum. Excusatus uidetur patronus, qui [B. 25, 15, 5] institutionem praetermisit, cum aliter esset a liberto scriptus heres quam eum institui oportet: nam et si seruus eius ex asse institutus fuerit et per quemcumque casum non potuerit iusse domini adire hereditatem, impune praetermittet ex testamento hereditatem. 15

6 ULPIANUS libro quinquagesimo ad edictum. Quia autem is qui ab intestato [B. 25, 15, 6] possidet hereditatem conueniri potest, si omittit causam testamenti, quae situm est, si quasi ex uoluntate testatoris uideatur omisisse, an cogatur praestare. ut puta fratrem suum scripsit heredem et codicillo facit ab intestato petitque a fratre, ut, si legitima hereditas ad eum pertinuerit, fideicommissa praestaret quibusdam: si igitur omissa causa testamenti ab intestato possideat hereditatem, uidendum est, an legatariis cogatur respondere. et Iulianus libro trigesimo primo digestorum scribit cogendum primum legata praestare, mox dimissis legatis si quid superfuerit ex dodrante, tunc fideicommissa cogi praestare: ceterum si legata absumant dodrantem, tunc nihil fideicommissariis praestandum: habere enim integrum quadrantem legitimum heredem oportet. ordo igitur a Iuliano adhibetur, ut prius 25 legata praestentur, deinde ex superfluo fideicommissa, dummodo quadrans non tangatur. ego puto Iuliani sententiam ita accipiemus, ut, si omissa causa testamenti ab intestato possideat hereditatem, cogatur omnimodo legata praestare: nec enim utique omittere ei 1 hereditatem permisit, qui fideicommissa ab eo relinquit ab intestato. Plane si nominatum id ei permisit, dicemus non eum incidere in edictum, quia usus est facultate ea, quam 20 ei testator concessit: quod si non ei concessit specialiter testator omittere, is ordo erit 2 sequendus, quem Iulianus ostendit. Quid deinde dicemus, si idem et ex testamento legata et fideicommissa ab intestato fuerint reicta et praeterea aliis fideicommissa? an ordinem illum debeamus facere, quem Iulianus monstrat, an uero contribuemus omnes fideicommissarios quasi aequales? et magis est, ut ita distinguamus multum interesse, utrum 35 incidit in edictum heres an non. nam si incidit, praferendi erunt hi quibus testamento reicta fuerunt quaedam: sin uero non incidit, quia haec fuit testatoris uoluntas, ut daret ei facultatem et ab intestato succedendi, uel quia alia causa intercessit, quae secundum ea quae supra scripta sunt non offendit edictum, dicendum est contribui fideicommissa de-4 bere quasi exaequata. Non simpliciter autem praetor pollicitus est se daturum actionem, 40 sed causa cognita: nam siue inuenierit testatorem huius rei auctorem esse ipsumque permisso ab intestato succedere aut si qua alia iusta causa omittendi inuenierit, utique 4 non dabit actionem in eum legatorum. Item si inuenierit bona ad alium pertinere, non 5 dabit actionem, si uero nulla suspicio collusionis religionem [prætoris instruxerit]. Si l. 43 autem is, cui auferri hereditas potest, aliquid possideat de hereditate et possidere desierit 45 F(WDQEIC)

¹ repudiauit ins. ² dicendum est aduersus possessorem del. ³ induxerit?

1 cons'titerit F² 2 accepta sed 'sed nimia
accepta' nimia F² 3 dice'tur F² 4 si ob]
sub F² 6 dicendum 'a'mus (sic, ut ad'st a) F²
7 uero om. F² 9 serpet F² 15 adire he're'di-
tatem F² 17 si quasi] quasi F² 18 om'is'esse F²

22 scripsit F² 24 absumant] D, absumant
F, assumant EIC 35 'a'equales F² 40 est
om. F² 41 perm'sisse F² 43 dabit
addebit F²

6 sine dolo malo, magis est, ut desinat conueniri. Quod ergo tempus spectabimus, possideat
 7 nec ne? litis contestatae tempus spectari debet. Certe si uacantia bona quis possederit
 et quadriennium praeterierit, indubitate conueniri poterit ex hac parte edicti, quia et
 omisit causam testamenti et quia¹ ab intestato possedit et quidem sic, ut praescriptione
 8 quadriennii tutus sit. Si patronus ex debita sibi portione heres scriptus dato sibi coherede⁶
 ex alia parte omiserit institutionem, quia debita pars eius erat exhausta, omiserit et co-
 heres, deinde possideat patronus ab intestato legitimam hereditatem totam, dandam in eum
 legatorum actionem Celsus libro sexto decimo digestorum ait, quae in Titium competet,
 sufficeretque² patrono, quod integrum debitam sibi portionem habeat. haec autem ita
 sunt, si coheres collusit cum patrono: aliter enim non esse patronum cogendum legata¹⁰
 praestare: neque enim interdictum est, ut quis omittat hereditatem, si sine fraude id fiat.
 9 Hoc edictum etiam ad contra tabulas bonorum possessionem pertinere magis dicendum
 est, scilicet ut qui accipiendo contra tabulas bonorum possessionem liberis parentibusque
 legata praestaret si omiserit eam bonorum possessionem et ab intestato possideat heredi-
 10 tatem, cogatur ea praestare, quae praestaret, si contra tabulas possessionem accepit. Si¹⁵
 libertas sub condicione fuerit data 'si decem dederit' et omissa causa testamenti fuerit, non
 aliter libertas competit, quam si condicioni parvum sit.

7 MARCELLUS libro duodecimo digestorum. Quidam Titium et Maeuium instituit heredes^{*E}
 et centum Titio legauit: utsque omissa testamento³ legitimam adiit hereditatem. non
 probe legatorum actionem Titius postulabit. idem, si utrique legasset.²⁰

8 ULPIANUS libro quinquagesimo ad edictum. Si quis sub condicione dando-^[B. 35, 15, 7]
 rum decem uel qua alia, quae in dando uel in faciendo fuit, heres institutus omissa causa
 testamenti ab intestato possideat hereditatem, uidendum est, an huic, in cuius personam
 condicio collata est, subueniri debeat. et magis est, ne subueniatur: neque enim legata-
 riis est.²⁵

9 PAULUS libro quadragesimo quinto ad edictum. Sed et si adhuc parendi^[B. 35, 15, 8]
 condicioni tempus habeat, hac parte edicti non tenetur.

10 ULPIANUS libro quinquagesimo ad edictum. Si non solus, sed cum alio^[B. 35, 15, 9]
 possidet hereditatem is qui omisit causam testamenti, rectissime Julianus ait, quod et
 Marcellus probat, dandam in ipsum quoque legatorum actionem utilem: nec enim aspernari³⁰
 debet obesse sibi factum hereditis scripti, cui etiam profuerit. hoc autem ita est, nisi si
 pecuniam accepit is qui omisit causam testamenti: tunc enim in solidum tenebitur. Cum
 substitutis ab institutis legata fuissent relictæ et tam instituti quam substituti omissa causa
 testamenti possideant ab intestato hereditatem, diuus Pius rescripsit neque improbe neque
 imprudenter institutos legata recusare substitutis data: recte enim recusat in se dari le-³⁵
 gatorum fideiue commissorum petitionem substituto, cui liberum fuit adeundi hereditatem
 2 non fideicommissum petere, sed uniuersa bona opinere. Si duo sint heredes institutus et
 substitutis et ambo omissa causa testamenti ab intestato possideant hereditatem, quaestionis
 est, an ambo cogantur legata praestare et utrum unusquisque ea legata quae a se relictæ
 sunt an uero ambo utraque legata cogantur praestare. ego puto in solidum aduersus sin-⁴⁰
 gulos legatorum | petitionem dandam: sed utrum eorum quae a se legata sunt an uero f. 434
 etiam eorum quae ab altero herede, uideamus. et alias proponamus institutum solum pos-
 sidere hereditatem: eorum legatorum, quae sunt a se relictæ, an etiam eorum, quae sunt
 a substituto relictæ, actionem patietur? dicendum est ita demum etiam eorum⁴, si dolo
 substituti perueniat ad institutos hereditas sine pecunia: nam si pecuniam accepit substi-⁴⁵
 F(WDQEIC)

¹ quia del. ² sufficeretque (Hal.)? ³ omissa causa testamenti? ⁴ horum?

1 spectauimus F² 6 omiserit inst. F² | ex-
 h'austa F² 9 quod] quae F² 10 cocen-
 dum F² 12 pertinere m' F² 13 accipienda F²
 15 cogatur] F² DEI, cogetur F² WC | e'i'a F² |
 possessionem] bonorum possessionem F²

19 titio] titium F | omisso F² 20 postu-
 lauit F², protulauit F² 28 persona F 27 parte
 'edicti F² 28 solu's F² 31 herediscripti F
 33 ab institutis om. F² | et tam] EIC, etiam
 FWQ, etiam tam D 35 substitutus F²

tutus, ipse erit conueniendus. item si solus substitutus possideret, si quidem pecunia accepta institutus omisisset, dicenatus institutum suis legatariis respondere debere, substitutum suis: si autem sine pecunia, aduersus substitutum dabitur actionem. nunc cum ambo possideant, melius dicetur singulos suis legatariis respondere debere.

- 11 IAUOLENUS libro septimo epistularum. Si ab instituto et substituto eadem [B. 35, 15, 10] res mihi legata sit et omissa causa testamenti hereditatem possideant lege, etiam si ab utroque solidum mihi debetur, tamen ab uno legatum consecutus ab altero petere non potero: eligere itaque reum potero.
- 12 ULPIANUS libro quinquagesimo ad edictum. De libertatibus quoque in hoc casu quae situm est, an competant tam hae quae ab instituto quam hae quae a substituto datae sunt. 1 et magis est, ut competant, tam directae quam fideicommissariae. Heredem [B. 35, 15, 11] eius, qui omissa causa testamenti ab intestato possidet hereditatem, in solidum legatorum actione teneri constat: magis est enim rei persecutionem quam poenam continere et ideo et perpetuam esse. hoc autem ita est, nisi propter dolum defuncti conueniatur heres: tunc enim in id quod ad eum peruenit conueniretur.
- 13 GAIUS libro septimo decimo ad edictum prouinciale. Etsi non totam aliquis [B. 35, 15, 12] hereditatem partemue eius, ex qua heres institutus est, ab intestato possideat, sed uel minimam portiunculam uel etiam unam aliquam rem, tenetur hoc edicto.
- 14 IDEM libro secundo de testamentis ad edictum praetoris urbani. quamvis non proprie pars hereditatis in una re intellegatur.
- 15 IDEM libro septimo decimo ad edictum prouinciale. Nec id iniustum est, cum ex suo quisque uitio hoc incommodo adficiatur.
- 16 IDEM libro secundo de testamentis ad edictum praetoris urbani. Cum enim hereditas ab eo quoque peti possit, qui unam aliquam rem hereditario nomine possideat, dubitari non oportet, quin nerum sit quod diximus.
- 17 IDEM libro septimo decimo ad edictum prouinciale. Si quis omessa causa [B. 35, 15, 13] testamenti omnino eam hereditatem non possideat, excluduntur legatarii: nam liberum cuique esse debet etiam incrosam hereditatem omittere, licet eo modo legata libertatesque intercidunt. sed in fideicommissariis hereditatibus id prouisum est, ut, si scriptus heres nollet adire hereditatem, iussu praetoris adeat et restituat: quod beneficium his, quibus singulæ res per fideicommissum relictæ sint, non magis tributum est quam legatarii.
- 18 IDEM libro secundo de testamentis ad edictum praetoris urbani. Si duo [B. 35, 15, 14] heredes instituti ambo omessa causa testamenti ab intestato possideant hereditatem, tunc, quia uterque praetorio iure perinde habetur atque si ex testamento hereditatem adisset, 1 pro partibus in singulos competit actio. Admonendi sumus huic, in quem [BS. 39, 1, 8 sch. 22] ex hac parte edicti legatorum actio datur, beneficium legis Falcidiae concedendum.
- 19 IDEM libro septimo decimo ad edictum prouinciale. Praeterea patronus¹ quoque qui ex asse heres institutus est si ab intestato posse derit hereditatem, comodum partis debitate, quod habiturus foret, si ex testamento adisset hereditatem, saluum ei debet esse.
- 20 ULPIANUS libro quarto disputationum. Si eadem res diuersis personis ab [B. 35, 15, 15] instituto et substituto fuerit relicta, non uterque, sed qui ab instituto accepit solus vindicabit.
- 21 IULIANUS libro uicesimo septimo digestorum. Si filius mens a matre sua [B. 35, 15, 16] heres scriptus fuerit et ego testamenti causa omessa bonorum possessionem eiusdem filii nomine petiero, actio legatorum in me dari debebit non secus ac si ipse heres scriptus omessa causa testamenti bonorum possessionem ab intestato acceperisset.
- 22 IDEM libro tricesimo primo digestorum. Si in testamento ita scriptum [B. 35, 15, 17] F(WDQEIC)

¹ patronus?

3 a'm'bo F¹ 5 et substituto om. F² 7 utro-
que] utroque herede F² 9 quoque] quodue F²
10 h'ae q'r'a'e F² 24 qui a un. F² 28 liber-
tate'sque F² 29 probisum F² 31 non

om. F¹ | e's't F² 38 possiderit F² 39 ad-
esset F² 41 vindicauit F² 42 septimo
om. F¹ 46 si i'n' F²

- fuerit: 'Titius heres esto: si Ttius heres erit, Maeuius heres esto' et Titius omessa causa testamenti hereditatem legitimam possederit, Maeuio aduersus eum petitio hereditatis dari non debet pro parte, quam habiturus eset, si testamenti causa omessa non fuisset. cum enim omissa testamento hereditas possidetur, legatorum quidem et libertatium ratio habenda est, quia aliter quam ab herede dari non potuerunt: hereditatis nero quae ita data est rationem habere praetor non debet: sua enim culpa testator sub hac condicione hereditatis 1 partem dedit, quam potuit pure dare. Quare et si ita scriptum fuisset: 'Titius heres esto: quisquis mihi ex supra scriptis heres erit, Stichus liber heresque esto' et Titius omisso testamento hereditatem possideat, libertatem praetor Stichi tueri non debet nec hereditatis 2 petitionem ei dare. Si quis hoc modo testamentum scripsit: 'Titius heres esto: si Titius 10 heres non erit, Maeuius heres esto: quisquis mihi ex supra scriptis heres erit, Maeuio, si mihi heres non erit, centum dato', deinde Titius omisso testamento legitimam hereditatem possideat, an Maeuio, cuius in potestate fuit, ut ex substitutione adeundo totam hereditatem haberet, legatorum actio dari debeat, quaeritur. et placet dari, quia nihil prohibet Maeuium iustum causam habuisse, propter quam nolle negotiis hereditariis implicari. 15
- 23 ULPIANUS libro quadragesimo sexto ad edictum. Si filius qui mansit in [B. 85, 15, 18] Sf patris potestate, item filia heredes instituti praeterito fratre emancipato, qui contra tabulas accipere possessionem potuit, ut intestati patris possessionem acceperint, legata omnibus praestabunt nec filia dotem suam fratri conferet, cum ut scripta nideatur hereditatem habere. 19
- 24 PAULUS libro sexagesimo ad edictum. Si dolo tutoris omiserit pupillus [B. 85, 15, 19] E causam testamenti et legitimam hereditatem possideat, danda est legatorum actio in pupillum, sed catenus, quatenus hereditas ei adquisita est. quid enim, si cum alio possideat 1 hereditatem? Sed hoc et in eo qui pubes est plerique putant obseruandum, ut pro qua parte possideat, teneatur, quamvis praetor perinde in eum det actionem, atque si adisset hereditatem. 25
- 25 CELSUS libro sexto decimo digestorum. Cui seruus ipsius substitutus est, [B. 85, 15, 20] Ef seruum suum adire iussit. si idcirco fecit, ne legata praestaret, utraque praestabit, et qua heres est et qua omissa causa testamenti possidet ex substitutione hereditatem, salua Falcidia ei seruata. 29
- 26 PAPINIANUS libro sexto decimo quaestionum. Iulianus scribit patrem, qui [B. 85, 15, 21] P filiam sibi substitutam iussit adire hereditatem, legata quae ab ipso data sunt ex sententia edicti praestaturum, quoniam filia patri substituitur in casu, non ut arbitrium eligendi relinquatur: sed si uaria legata supra dodrantem data sint, eorum prius rationem habendam, quae a filia relecta sunt. non enim caret dolo pater, qui honore proprio omisso propter 1 compendium alienam institutionem maluit. Denique si filiae pater substitutus adiit hereditatem, nihil eum dolo facere || Iulianus existimat, quia nemo filiae patrem contra uotum f. 435' parentium substituere uidetur, sed ut arbitrium eligendi relinquat. 35
- 27 IDEM libro sexto responsorum. Mater secundis tabulis impuberi filio substituta locum edicto facit, si omisso testamento legitimam hereditatem filii possideat. 1 idem iuris erit et si filio heres data sit et substituta¹. In sententiam edicti [cf. D. 38, 6, 8] 40 propter legatorum causam frater incidisse non uidebatur, qui filium suum substitutum impuberi testamento fratris non emancipauit, sed ab intestato per eum² possidere coepit. 2 In eum, qui testamento scriptus heres non fuit, si fraudis consilio cum heredibus scriptis F(WDQEIC)

¹ et si filio exheredato sit substituta? ² per eum del. (Krueger)

2 possiderit (sic) F² 5 potuerunt] sic F nec quicquam mutatum 7 dari F 8 titius] titius F² 11 maenio] maeniu F² 12 erit] erit F² 17 patri's F² 27 praestabit et] praestabiter F² 31 sibi] F², si uui F² 34 h'onore F² 36 existimat F 37 sed ut F² 40 in sententiam edicti seq.] si cyrreniс ύπο αίρεσιν

μή ποιήσῃ ἀγύτεζούcion ο πατέρ, ἀλλ' εz ἀδιαθέτου έλθῃ B (Tipuc.): unde possit suspiciari interpretē legisse sic fore: qui filium suum substitutum impuberi testamento fratris emancipare iussus non emancipauit: sed magis est, ut interpres de suo quaerad adiecerit collato fortasse altero loco 38, 6, 8 42 p'er F² | possidere] bona possidere F²

participato legitimam hereditatem solus possideat, actio legatorum ex sententia praetoris dabitur.

- 28 MAECIANUS libro quarto fideicommissorum. Si seruum heredem institutum [B. 35, 15, 23] P dominus, qui ipse rogatus fuerat fideicommissum praestare, priusquam adire iuberet, ueniderit, praestare id debet, cum per pretium serui hereditatis quoque aestimationem con sequatur. Institutus heres et rogatus restituere hereditatem si omissa causa testamenti legitimam hereditatem possideat, non dubie ut legata ceteraque fideicommissa, ita hereditatem quoque restituere compellendus est, libertates quoque tam directas quam fideicommissarias. sed¹ si alienos seruos rogatus sit manumittere, utique redimere eos debebit. eam autem decessionem patietur is cui restituta fuerit hereditas, quam is qui ei restituit passurus fuit.
- 29 UPLIANUS libro quinto fideicommissorum. Qui omissa causa testamenti ab [B. 35, 15, 24] P intestato possidet hereditatem, seruos ad libertatem perducere debet, ne eis factum noceat eius qui ex testamento adire noluit: sic tamen, ut habeat libertos.
- 30 HERMOGENIANUS libro tertio iuris epitomarum. Qui omissa causa testamenti [B. 35, 15, 25] P pro emptore uel pro dote uel pro donato sive alio quolibet titulo, exceptis pro herede et pro possessore, possideat hereditatem, a legariis et fideicommissariis non conuenitur.

V.

R DE SENATUS CONSULTO SILANIANO ET CLAUDIANO: SEPI
QUORUM TESTAMENTA NE APERIANTUR R

- 1 UPLIANUS libro quinquagesimo ad edictum. Cum aliter nulla domus tutta esse possit, S nisi periculo capitis sui custodiam dominis tam ab domesticis quam ab extraneis praestare serui cogantur, ideo senatus consulta introducta sunt de publica quaestione a familia necatorum habenda. Domini appellatione continentur qui habet proprietatem, et si [B. 35, 16, 1] usus fructus alienus sit. Qui seruum bona fide possedit, domini appellatione non continetur, nec qui usum fructum solum habuit. Seruus pignori datus, quod attinet ad debitoris necem, per omnia perinde habetur atque si pignori datus non esset. Seruus appellatione etiam hi continentur, qui sub condicione legati sunt: nam medio tempore heredis sunt, nec quod condicio existens efficit, ut desinant esse heredis, facit ne uideantur interim eius. idemque erit dicendum in statulibero. Sed in eo, cui fideicomissa libertas pure debetur, exstat rescriptum diuini Pli ad Iuueatum Sabinum, quo ostenditur non esse festinandum ad tormenta eius, cui fideicomissa libertas debetur: et magis est, ne puniatur ob hoc quod sub eodem tecto fuit, nisi particeps sceleris fuerit. Domini appellatione etiam pro parte dominum contineri dicendum est. Domini appellatione et filius familias ceterique liberi, qui in potestate sunt, continentur: senatus consultum enim | Silanianum non solum ad patres familias, uerum ad liberos quoque pertinet. Quid deinde dicemus, si liberi non sint in potestate? Marcellus libro duodecimo digestorum dubitat: ego puto plenius accipendum, ut etiam ad eos liberos pertineat, qui in potestate non sunt. In eo, qui est in adoptionem datus, non putamus locum habere senatus consultum, quamvis in adoptato locum habet.
- 10 11 Sed nec in alumno occiso locus est senatus consulto. De matris seruis filio filiae occiso ||| 12 quaestio non habebitur. Si pater ab hostibus captus sit, quaestionem de seruis habendam et supplicium filio occiso eleganter Scaeuela ait: quod etiam post mortem patris probat, F(WDQEIC)

¹ et ins.

8 quarto F¹, quartu (sic) F² | institutus F²
 8 libertate's' F² 10 restitu'erit F⁴ 13 per-
 12 ducre debet] F², perdicet debet F⁴, pedicet
 debere F² 15 epitoma'to rum F² 17 con-
 uenitur F² 20 quorum om. F² 21 quin-
 quaginta simo F² | aliter F² | dom'inus F²

23 p'ub'lica F² | a familia F 24 propri'a'e-
 25 tatem F² 26 datas non quod F² 29 eius
 eius esse F² 30 dic. in] dic. et in F²
 31 iubentium F² 38 fu'erit F⁴ 37 a mar-
 cellus l. inc. F 40 alumno'n' occiso F²

13 si ante, quam ei suus heres existat, occisus fuerit. Idem Scænola ait constantius defendendum herede instituto filio de his quaestionem habendam et supplicium, qui pure legati uel manumissi sunt, ante aditam hereditatem filio occiso: quamuis enim, si uiueret, herede eo existente ipius non essent futuri, attamen ubi deceasit, quia extinctum legatum et
 14 libertas est, senatus consulto fore locum dicit. Si pater necatus sit, an de seruis filii ⁵ quaestio habeatur, si forte castrensi peculio seruos habuit? et magis est quaestionem de
 15 seruis filii habendam suppliciumque sumendum, licet non sit in potestate filius. Si uir aut uxor occisi esse proponantur, de seruis eorum quaestio habetur, quamquam neque uiri serui proprie uxor dicantur neque uxoris proprie uiri: sed quia commixta familia est et
 16 una domus est, ita vindicandum atque in propriis seruis senatus censuit. Sed neque uxore ¹⁰ occisa neque marito de seruis socii quaestionem habendam senatus censuit: Marcellus autem libro duodecimo digestorum etiam in socii seruis idem quod in mariti recte dixit.
 17 Occisorum appellatione eos contineri Labeo scribit, qui per uim aut caedem sunt interficti, ut puta iugulatum strangulatum praecipitatum uel saxo⁸ uel fuste uel lapide percussum uel
 18 quo alio telo necatum. Quod si quis puta ueneno uel etiam quo alio quod clam necare ¹⁵ soleat interemptus sit, ad hoc senatus consultum vindicta mortis eius non pertinebit: hoc idcirco, quia totiens puniendi sunt serui, quia auxilium domino non tulerunt, quotiens potuerunt ei aduersus uim opem ferre et non tulerunt: ceterum quid potuerunt facere ad
 19 uersus eos, qui ueneno uel quo alio more insidiantur? Plane si uenenum per uim infusum
 20 sit, senatus consultum locum habet. Ubi cumque igitur uis adhibita est quae interemere ²⁰
 21 solet, ibi dicendum est locum senatus consulto fore. Quid ergo, si dominus ueneno non per uim necatus esse proponatur? impunitum erit factum? nullo modo: licet enim cessat senatus consultum Silanianum nequaeretur suppliciumque de his qui sub eodem tecto fuerunt habeatur, tamen si qui concii uel factores sceleris fuerunt, hi demum supplicio adficiuntur: et adiri hereditas aperirique tabulae etiam ante quaestionem habitam possunt. ²⁵
 22 Si sibi manus quis intulit, senatus consulto quidem Silianiano locus non est, sed mors eius vindicatur, scilicet ut, si in conspectu seruorum hoc fecit potueruntque eum in se sacuientem prohibere, poena adficiantur, si uero non potuerunt, liberentur. Si quis non metu criminis imminentis, sed taedio uitae uel inpatientia doloris sibi manus intulit, eius testa-
 23 mentam aperiri et recitari mortis casus non impedit. Item illud sciendum est, nisi constat aliquem esse occisum, non haberet de familia quaestionem: liquere igitur debet scelere
 24 interemptum, ut senatus consulto locus sit. Quaestionem autem sic ^{f. 436'} accipimus non tor-
 25 menta tantum, sed omnem inquisitionem et defensionem mortis. Hoc autem senatus con-
 26 sultum eos quidem, qui sub eodem tecto fuerunt, omnimodo punit, eos uero, qui non sub
 27 eodem tecto, sed in eadem regione, non aliter, nisi concii fuissent. Eodem autem 'tecto' ³⁵
 qualiter accipiatur, uideamus, utrum intra eodem parietes an et ultra intra eandem diaetam uel cubiculum uel eandem domum uel eodem hortos uel totam villam. et ait Sextus sic
 esse saepe iudicatum, ut quicumque eo loci fuerunt, unde uocem exaudire potuerunt, hi
 puniantur, quasi sub eodem tecto fuerunt, licet alii ualidioris uocis, alii exiguioris sunt nec
 28 omnes undique⁴ exaudiri possunt. Iuxta hoc tamen uidetur et diuus Hadrianus rescripsisse ⁴⁰
 in haec uerba: 'Serui quotiens dominis suis auxilium ferre possunt, non debent saluti eorum
 'suam anteponere: potuisse autem ancillam, quae in eodem conclavi cum domina sua fuerat,

F(WDQEIC)

¹ quia (edd.)? ² itemque sumendum ins. ³ praecipitatumue saxo (u. i.)? ⁴ aequo ins.

⁴ eo] et F² 12 i[n] mariti F⁴ 14 praeci-
 pitatum ... percussum] ἡ κατακρημνίζομενος
 (= saxo deiectus) ἡ ροπάλος τύπτηθεις ἡ λί-
 θος (= uel fustibus uel lapidibus percussus)
 B (Tipuc.) 15 quod clam necare] quod 'quam
 ne' clare in necare F⁴ 17 domino non] domino
 ntu F² 19 plane] pater F² 20 adhibita's F⁴ |
 interemere'm' F² 23 silanianam F² 24 de-

num F² 27 σαιυΐ'ι'εντε'μ' F² 30 aperi'ri' F²
 31 qu'a'estionem F² 32 tormento F² 36 an] en F² | di'a'etam F² 37 sextus] καὶ λέγει
 Céphioe BS: perperam, nam Ser. Sulpicius mor-
 tuus a. u. c. 711 nouisse non potest senatus con-
 sultum Silanianum aetatis incertae quidem, sed
 imperatoria 42 anteponere] aitemponere F²

'auxilium rei¹ ferre, si non corpore suo, at certe uoce plorantem, ut hi, qui in domo fuerant
aut uicini audirent, hoc ipso manifestum est, quod dixit percussorem sibi mortem mi-
natum, si proclamasset. ultimum itaque supplicium pati debet uel² hoc, ne ceteri serui [BS]
29 credant in periculo dominorum sibi quemque consulere debere'. Hoc rescriptum multa
continet: nam ei non parcit, qui eodem conclavi fuit: et ei, qui timuit mori, non ignoscit: et
30 quod uel uoce oporteat seruos dominis auxilium ferre, ostendit. Si quis in uilla agens
occisus sit, plus quam iniquum est, si forte diffusa late praedia habeat, de omnibus qui in
ea regione fuerint seruis et quaestionem haberi et supplicium sumi: sufficit ergo eos, qui
cum ipso qui occisus dicitur fuerunt et qui suspicione caedis aut conscientia attungi uide-
31 buntur, de his quaestionem haberi. Cum dominus in itinere esset occisus, de his, qui una¹⁰
cum eo fuerunt cum occideretur uel, cum una fuissent, profugerunt, supplicium sumen-
dum est. quod si cum domino nemo fuit cum occideretur, cessant ista senatus consulta.
32 Impubes seruus uel ancilla nondum uiripotens non in eadem causa [BS. 35, 16, 8 sch. 1. Ep. 4, 30]
33 erunt: aetas enim excusationem meretur. Impuberi autem utrum in supplicio tantum par-
cimus an uero etiam in quaestione? et magis est, ut de impubere nec quaestio habeatur: et
34 alias solet hoc in usu obseruari, ut impuberis non torqueantur: terreri tantum solent
et habent uel ferula caedi. Excusantur autem serui, qui auxilium tulerunt sine [BS. Ep.]
dolo malo: nam si fixit se quis auxilium ferre uel dicis gratia tulit, nihil hoc commentum
35 ei proderit. Tullisse autem auxilium non tantum is uidetur qui serauit dominum, hoc est
qui potuit ita opem ferre, ut saluus esset dominus, uerum is quoque, qui quidquid potuit¹¹
fecit, tametsi dominus imperfectus est: ueluti si quis clamauit, ut ad auxilium conueniretar,
aut terruit adgressores atque² si quis turbam conuocauit aut si corpus suum obiecit uel
36 alias corpore suo auxilium tulit. Non tamen semper qui clamore usus est, auxilium talis
uidetur: quid enim, si, cum posset manu depellere a domino periculum, ille clamorem inanem
37 elegit? plectendus utique erit. Quid si vulnerati sint serui, cum protegerent dominum?¹²
dicendum est parci eis debere, nisi si aut ipsi sibi vulnera ista fecerunt data opera, ne
punirentur, aut talia vulnera isti acceperunt, ut possent nihilo minus opem ferre, si uolu-
38 sent. Si dominus mortifere vulneratus superuixerit nec de quoquam seruorum [B. 35, 16, 1]
suorum conquestus sit, etiamsi sub eodem tecto fuerunt, tamen paroendum illis erit.

2 CALLISTRATUS libro quinto de cognitionibus. Diuus Marcus Commodus⁴ [B. 35, 16, 2] Pisoni rescripsit in haec uerba: 'Cum constiterit apud te, Piso carissime, Iulium Donatum,
postea[?] quam conterritus aduentu latronum profugerat⁵ uillam suam, uulneratum esse, mox¹³
testamento facto purgasse officium seruorum suorum, nec pietas pro seruis⁶ nec sollicitudo
heredis optinere debet, ut ad poenam uocentur, quos absoluit dominus ipse'.³⁴

3 ULPIANUS libro quinquagesimo ad edictum. Si quis in⁷ graui ualeitudine [B. 35, 16, 3] S
1 adfectus opem domino ferre non potuerit, subuenientum est ei. Si quis moriens dixisset
a seruo uim mortis allatam esse sibi, dicendum est non esse credendum domino, si moriens
2 hoc dixit, nisi potuerit et probari. Si maritus uxorem noctu intra cubiculum secum ca-
bantem necauerit uel uxor maritum, serui poena senatus consulti liberabuntur. sed si ex-
audiissent et opem non tulissent, plectendi erunt, non tantum si proprii essent mulieris, sed¹⁴
3 etiam si mariti. Si tamen maritus in adulterio deprehensam occidat, quia ignoscitur ei,
dicendum est non tantum mariti, sed etiam uxorius seruos liberandos, si iustum dolorem
4 exsequenti domino non restiterunt. Si cum omnes domini adgressuram paterentur, uni
seruus opem tulit, an sit excusandus, an uero quia omnibus non⁵ tulit plectendus? et
F(WDQEIC)

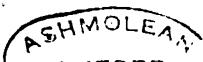
¹ ei (u. i.)? ² ob ins. (Brenmannus) ³ atque] aut? ⁴ diuus Marcus cum Commodo?
⁵ ad ins. (Brenmannus) ⁶ pro seruis] prosocrus? ⁷ in del. (Scip. Gentilis) ⁸ non
omnibus?

1 rei] F¹, ei DQEIC² 2 ipso] ipsum F¹ | siu*i* F¹ 3 ultimam F¹ | itaque] F¹, itaque F¹,
utique Taur. 8 fuerunt F² 12 cessanti bu'sta F² 13 uiripote'n's F² 14 excu'sationem F² |
parcibus F² 18 se] si FW, om. DQEIC 20 is] si F² 22 ouiecit F² 24 si cum] sicut F²
26 eis] F² DE² IC², ei F² WQE²? C² 27 aut
talis] DEC, aut alia FI, ut alia W 28 mor-
tificare F² 31 iu'liu'm F² 36 ei] et F² 41 de-
pr'aehensam F² 42 iustus F²

magis est, ut, si quidem omnibus ferre potuit, quamvis quibusdam tulit, suppicio adficiendum: si uero simul omnibus non potuit, excusandum, quis quibusdam opem tulerit. nam illud durum est dicere, si, cum duobus auxiliis ferre non possit, elegit alteri esse auxilio, 5 electione crimen eum contraxisse. Quare et si seruus mulieris marito dominae magis auxilio fuit quam dominae uel contra, diciendum est ignosci ei debere. Subuenitur eis, qui 5 eo tempore quo dominus dominae occisa est clausi ita fuerunt sine dolo malo, ut erumpere succurrendi causa aut comprehendendi eos, qui caedem fecerint, non potuerint: nec interest, a quo clausi continebuntur: sic tamen, si non data opera uoluerint se ita includi, ne opem ferre possint. clusos accipere debemus et si sunt iuncti, si tamen ita iuncti, ut 7 omnino rumpere iuncta et auxilio esse non potuerint. Ignoscitur etiam his qui aestate 10 defecti sunt. Surdus quoque inter inbecillos numerandus est aut inter eos qui sub eodem 8 tecto non sunt, quia ut illi per spatium, ita hic per morbum nihil audit. Caecus quoque 9 ueniam mereri debet. Mutum simili modo excipimus, sed ibi, ubi uocis tantum auxilium 10 11 12 superfuit. Furiosos excipi nequaquam dubium est. Si quis quem eorum seruum seruamus ex ea familia, qui eius facinoris noxius erit, receperit uel celauerit sciens dolo malo, in ea 13 causa est, ac si lege quae de sicariis lata est facinoris noxius fuerit. Si ex stipulatu ser- 14 uus debeatur¹ et caedem domini arguerit et pro hoc praemio liber esse iussus sit, ex stipulatu actio stipulatori non datur: nam et si suppicio adfectus fuisset, non daretur. quod si sub eodem tecto non fuit, ex stipulatu actio in aestimatione² serui utilis erit cre- 15 ditori. Utrum autem is solus uideatur indicasse uel arguisse, qui ad hoc pro- [D. 50, 16, 197] 20 silit ulro, an etiam is, qui, cum accusaretur ipse, detorts in alium crimen? et magis est, 16 ut ille hoc praemio dignus sit, qui ulro ad accusationem prosilit. Hi quoque, qui non potuerunt alias ad libertatem peruenire, ut puta si haec lege distractus erat quis, ne manu- 17 mitteretur, poterunt propter hoc, quod in commune utile est, ad libertatem peruenire. De his quoque seruis, qui testamento manumissi sunt, perinde atque seruis supplicium sumen- 25 dum est. De his, qui antequam testamentum occisi occisaue aperiret profugissent [B] posteaque aperto testamento liberi scripti inuenientur, perinde ac si de seruis quaestio habenda suppliciumque sumendum est: nam est aequissimum ultiionis dominorum non ob- 26 stare indulgentiam ipsorum, quam quisque³ pleniorē | esset expertus, eo grauiorem sce- f. 437 27 lierū suo poenam merebitur. Quod ad causam testamenti pertinentia relictum erit ab eo qui 30 occisus esse dicetur, id ne quis sciens dolo malo aperiendum recitandum describendumque⁴ 28 curerit, edicto cauetur, priusquam de ea familia quaestio ex senatus consulto habita sup- 29 pliciumque de noxiis sumptum fuerit. Aperire autem hic ille uidetur qui naturaliter aperit, 30 siue sint signatae siue non sint legatae⁵, sed tantum naturaliter clausae. Aperire accipere 31 debemus prohibitos nos uel palam publice uel secreto: omnis enim apertura prohibita est. 35 32 33 Si quis ignorans occisum aperuerit, non debet hoc edicto teneri. Et si sciens, [Ep. 8, 7] 34 non tamen dolo aperuit, aequo non tenebitur, si forte per imperitiam uel per rusticitatem 35 ignarus edicti praetoria uel senatus consulti aperuit. Si quis tabulas quidem non [Ep.] 36 aperuit naturaliter, linum autem inciderit, excusatus erit, quia dolo caret, qui ipsas tabulas 37 non aperuit. Si autem non totum testamentum, sed pars eius aperta sit, dicendum est 40 in edictum incidisse eum qui aperuit: parui enim refert, utrum totum an pars aperiatur. 38 Si quis codicillos aperuerit, testamentum non aperuerit, in edictum incidit: nam et codi- 39 cilli ad causam testamenti pertinent. Item siue iure ualeat id quod apertum est siue non 40 F(WDQEIC)

¹ qui sub eodem tecto fuit *ins.* ² aestimationem (edd.)? ³ quis quo (*Ruckerus*)? ⁴ descri-
bendumque (*Hab.*)? ⁵ sint legatae] signatae?

1 tul'erit *F* 4 domin'a'e *F* 5 eis] eos *F* 7 compr'aehendendi *F* | c'a'edem *F* 10 omninoē o'rumpere *F* | potuerunt *F* 11 inuicilos *F* 14 fu'ri'osos *F* 17 prae-
BS (*Syn.*) 25 seruis] de seruis *F* | supli-*F* 26 occisi *F* 27 postea-
que *F* 28 diminorum *F* 29 quisque]
FHIC, quis *D* 31 ne quis] *H*, ne quid
FEI, ne quidem *D*, omne (omnem *C*) qui *C*:
οὐ μηδεὶς ἀνοήτω *B* | aperiendum *F* 35 pa-
lam publice] *F* *W*, palam uel publice (pu-
blico *C*) *FDEIC* 41 aperuit e' *F*

27 maleat, attamen edicto locus est. Eadem seruantur et de his, quae ad causam substitutionis pertinent, si pupillus pupillae occisus occisus esse dicetur. Si alius aperuit, alias recitauit, alias descripscerit, omnes in dictum incident, qui singula eorum fecerunt. Non tantum ex testamento, sed etiam ab intestato hereditas ad hoc dictum pertinet, ut ne quis adeat bonorum possessionem petat, antequam quaestio de familia habeatur, ne heres propter compendium suum familiae facinus occultaret. Eleganter Scaeuola ait, ut quis ad heredem suum utiles actiones transmittat, si forte ante aditionem deceasit, exploratum esse debere idcirco eum non adire, quod senatus consulto edictoque terreatur. Si condicioni intra diem ex die mortis praestitutum parere iussi ignorantia non paruerunt, si idcirco ignoratum est, quia metu senatus consulti aperiri tabulae non potuerunt, suceurrirat eis ad implendam condicionem. Si et aliud impedimentum sit de non adeunda hereditate uel aperiendarum tabularum, sit et senatus consulti, nihil prodesse impedimentum senatus consulti, si et aliud fuit: ueluti si praegnas uxor occisi fuit uel etiam putabantur et propterea adire hereditatem institutus non potuerit.

4 PAPINIANUS libro sexto responsorum. Qui postumos heredes instituerat, non natis postumis uxorem secundo loco scripsit heredem: cum a familia necatus diceretur, uxori diem suum obierat: heredes mulieris actiones ex constitutione¹ sibi dari postulabant, eos ita demum audiendos esse respondi, si mulier, quam in utero nihil gestare constabat, propter senatus consultum hereditatem adire noluit: alioquin praegnate ea defuncta nullam iniuriae querellam interuenisse.

5 ULPIANUS libro quinquagesimo ad dictum. Necessarios heredes puto dicto B. 35, 16, 5 *P
1 comprehendi, si se misceant hereditati. Nec bonorum possessionem peti praetor permittit:
2 et ego puto ad omnes bonorum possessiones hoc dictum pertinere. Non alias bona publicantur, quam si constabit esse occisum patrem familias et heredem ante quaestionem de
3 familia habitam suppliciumque sumptum adisse hereditatem. Ubi quis incuria necatus est uel medici insidiis, adiri quidem hereditas potest, sed heredi defensio mortis incumbit.

6 || PAULUS libro quadragensimo sexto ad dictum. Etsi percussor certus sit, B. 35, 16, 6 S 14
tamen habenda quaestio est, ut caedis mandator inueniatur: utique autem ipse maxime
1 quaestioni dabitur, quamuis et ceteri puniantur. Quamuis alias in caput domini serui non
torqueantur, recte tamen fiet quaestio, etiamsi heredem accusent, siue extraneus heres siue
2 ex suis sit. Si unus ex dominis non compareat, quaerendum est de casu eius per seruos,
quos communes habuerunt: magis enim de salute aut ultiione domini non comparantis
3 quam in caput praesentis torquebuntur. Si appetitus sit nec occisus dominus, nihil senatus
consulto cauetur: ipse enim in familiam suam potest animaduertere

7 IDEM libro singulari ad senatus consultum Silanianum. et in libertos extra- B. 35, 16, 7 S*
ordinarium auxilium habebit.

8 IDEM libro quadragensimo sexto ad dictum. Senatus consulto Pisoniano ca- B. 35, 16, 8 S
uetur, ut, si poenae obnoxius seruus uenisset, quandoque animaduersum in eum esset, ut
1 uenditor pretium praestaret, ne emptori iniuriam fecisse uideatur senatus. Si filius familias,
qui in castrensi peculio testatus est, occisus sit, omnimodo id defendendum est, ut, ex
2 quibus casibus ad fiscum patris familias bona pertinent, his casibus et huius peculium,
potius quam ad heredes, qui deliquerunt in audendo et similibus ultiue non sunt.

9 GAIUS libro septimo decimo ad dictum prouinciale. Cum fisco caduca bona B. 35, 16, 9 S
defuncti addicantur propter inaltam mortem, in eum legatorum actio datur: et libertates
ratae sunt eorum scilicet, qui senatus consulto excipiuntur.

F(WDQEIC)

¹ substitutione (*Cuiacius*)?

1 seruantur] *F*, seruanda sunt *F* WDEIC, seruanda *Q* 5 petat] *F* 6 occultares et leganter *F* 13 occissa *F* 18 nihil a' gest. *F* 19 praegnat'a e *F* 21 ulpianus ... dictum om. *F* 22 compr'a ehendi *F* | misceant *F* 26 medici i' insidiis *F* 26 densen-

sio Taur. errore 30 questio *F* | accuse't *F* 31 non] con *F* | de] ne *F* 35 et in] *DI*, et (om. in) FWEC, om. *Q*: kai note kai oi amēleyθepoi bacanizontai *B* (Tipuc.) 38 'ani'maduersum *F* 39 pr'a etium *F* 41 ad] id *F* 42 delinquerunt *F* | non 'o' sunt *F*

- 10 PAULUS libro singulare ad senatus consultum Silanianum. Si exheredatus [B. 35, 16, 10] S filius, antequam adiretur patris hereditas, occisus sit, ex euentu inspicetur, ut, si adita fuerit hereditas, quasi alieni fuisse uideantur: si uero irritum testamentum factum sit, quia 1 ipius essent si uiueret, omnia perinde aguntur ac si dominus eset. Sub diuo Traiano constitutum est de his libertis, quos niuus manumiserat, quaestionem haberet. 5
- 11 TRYPHONIUS libro secundo disputationum. idemque erit et de his, qui ius anulorum *P petierant.
- 12 PAULUS libro singulare ad senatus consultum Silanianum. Si seruus a testa- [B. 35, 16, 11] S tore occiso legatus sit et praetor pro praemio statuerit liberum eum esse, dicendum est non impediri libertatem. 10
- 13 UENULEIUS SATURNINUS libro secundo de publicis iudiciis. In cognitione [B. 35, 16, 12] S aperti aduersus senatus consultum testamenti eius, qui a familia sua occisus dicatur, quinquennii tempus constitutum est senatus consulto Tauro et Lepido consulibus¹: quod tamen ad extraneos pertinet. namque eos, qui parricidii poena teneri possunt, semper accusare permittit eodem senatus consulto. 15
- 14 MAECIANUS libro undecimo de publicis iudiciis. Excipiuntur senatus con- [B. 35, 16, 13] S sulto Silaniano impuberis serui. Trebius autem Germanus legatus etiam de impubere sumi iussit supplicium et tamen non sine ratione: nam is puer nec multum a puberi aetate aberat et ad pedes domini cubuerat cum occideretur nec postea caedem eius prodiderat. ut enim opem ferre eum non potuisse constabat, ita silentium praestitiisse etiam postea certum erat, et his dumtaxat impuberibus senatus consulto parci credebat, qui tantum sub eodem tecto fuissent: qui nero ministri vel participes caedis fuissent et eius aetatis, quamquam nondum puberis, ut rei intellectum capere possent, his non magis in caede domini quam in ulla alia causa parci oportere. 24
- 15 MARCIANUS libro singulari de delatoribus. Si sequens gradus ultus fuerit [B. 35, 16, 14] Sf necem testatoris, an² priore hereditas ad illum || transferatur? et ait Papinianus non esse f. 438' 1 hoc³: nam poena illius huius praemium esse non debet. Cum ex parte heredi instituto legatum quoque erat et in ulciscenda morte cessauerat, diui Seuerus et Antoninus rescripserunt tam hereditatis portionem quam legatum ei auferendum. Heredibus autem, qui in ulciscenda morte defuncti cessauerant, tam testamento quam ab intestato auferuntur bona: 20 forte et si quasi patronus uenit, quamuis hi suo iure admittantur. 20
- 16 MARCELLUS libro duodecimo digestorum. Domino a familia occiso seruus [B. 35, 16, 15] E communis necem eius detexit: fauore libertatis liber quidem fieri debet, pretii autem partem sibi contingentem socium consequi oportet. 34
- 17 MODESTINUS libro octavo regularum. Prius de se familia torquenda est et, [B. 35, 16, 16] E si confiteatur, tunc interrogetur, quo mandante flagitium admissum sit.
- 18 IDEM libro nono regularum. Et⁴ inofficiose testamento queri idem et mor- [B. 35, 16, 17] E tem uindicare defuncti non prohibetur, idque Paulus respondit.
- 19 IDEM libro octavo pandectarum. Cum dominus occiditur, auxilium ei familia [B. 35, 16, 18] Ef ferre debet et armis et manu et clamoribus et obiectu corporis: quod si, cum posset, non 40 tulerit, merito de ea supplicium sumitur.
- 20 PAPINIANUS libro secundo responsorum. Heres, qui ueneni causam per- [B. 35, 16, 19] P sequitur, res hereditarias urgentes ordinare saluis probationum iudiciis non prohibetur.
- 21 IDEM libro sexto responsorum. Propter ueneni quaestionem tempus petendae [B. 35, 16, 20] P F(WDQEIC)

¹ anno p. Chr. 11 ² a ins. (Schulting) ³ sequum ins. ⁴ de ins. (DE)

2 antequam bis F² 4 uiueret] DC, uiuerent FWQEIC 5 uiu'u's F² 8 silinianum F 26 an priore] FD, an prior WQEIC | 'trans- 9 leberum F² 13 l'a'epido F² 14 ad] ab F² feratur F²; οὗ μεταφέρεται εἰς αὐτὸν ἡ κληρο- 19 aber'it at F² 21 senatus consuli'to F² nomia B (Tiruc.) 27 herede F² 28 legatum' F² 31 su'o' F² 37 qu'a'eri F² 41 suppli- 23 puberis] ad puberes ducunt BS: οἰασάν- c'ium F² 43 uincentes F² | prouationum F² ποτούν ὥλικικα ὄντες, εἰ καὶ μηδέπω ἔφοβοι | 44 qu'a'estionem F² τ'rei F² 24 ulla] F²E, nulla F²WDQI, nulla C

- possessionis non profertur, cum eo quoque suspenso crimine recte petatur. aliud senatus placuit, cum a familia dominus necatus dicitur, seruorum uidelicet causa, quorum libertatem 1 quaestionis habendae gratia neglegi necesse est. Neptis, quae possessionem auiae petierat, mortem eius interfectam sciens non defenderat. fideicommissum, quod auia ex alio testamento nepti debuit, in restituendis fisco bonis non esse deducendum placuit: dolus enim 5 hereditis punitus est. si autem negligenter mulier emolumentum bonorum amiserit, fidei- 2 commissum esse retinendum integrato iure debiti rationis est. Praesidis iniquitate reis illatae caedis absolutis heredibus, qui non defunctorie debitum officium impleuerant, quamvis non prouocassent, hereditatem auferri non oportere uisum est.
- 22 PAULUS libro sexto decimo responsorum. Gaius Seius cum languesceret, [B. 35, 16, 21] P questus est se ueneno occidi a seruo suo et sic exspirauit: cui heres exstitit Lucia Titia soror et mortem eius exequi neglexit et ipsa post annum decimum decessit: exstitit qui bona nuntiaret Gaii Seii: quaero, an morte Titiae extinctum sit crimen. Paulus respondit cansam, de qua quaeritur, cum sit pecuniaria, morte ingratae hereditis extinctam non uideri.
- 23 MAECIANUS libro tertio decimo fideicommissorum. Si antequam pateficeret [B. 35, 16, 22] Py testatorem occisum, tabulae testamenti apertae essent, deinde innotuisset id admissum esse, causa cognita puto compellendum institutum adire hereditatem, quam suspectam diceret, et ex Trebelliano senatus consulto restituere.
- 24 UPLIANUS libro quinquagesimo ad edictum. Si quis quasi suspectam hereditatem coactus ^{'S} adit, non tenetur edicto.
- 25 GAIUS libro septimo decimo ad edictum prouinciale. Lege Cornelia cauetur [B. 35, 16, 23] S de praemio accusatoris, qui requisiuit et renuntiauit eos seruos, qui ex ea familia ante quaestionem fugerint, ut in singulos seruos quos conuicerit quinque aureos ex bonis occisi 24 aut, si inde redigi ea quantitas non possit, ex publico accipiat. quod prae*mium* non in ¹ 48 omnes seruos, qui sub eodem tecto locoue fuerint, sed in eos solos, qui caedem admisis- 1 sent, accusatori tribuitur. Praeterea cauetur, ut de his, qui ante quaestionem habitam fugerint, si aperto testamento liberi scripti inueniantur, lege de sicariis iudicium fiat ita, ut ex uinculis causam dicant et conuicti perinde ac serui puniantur et ei qui conuicerit 2 deni aurci prae*mii* nomine darentur ex bonis damnati. Ex hoc edicto actio proficiuntur ²⁵ contra eum, qui aduersus edictum praetoris tabulas testamenti aperuisse dicetur uel si quid aliud fecisse dicetur: nam ut ex supra dictis apparet, plura sunt, propter quae poena edicti constituta est. palam est autem popularem actionem esse, cuius poena in centum aureos ex bonis damnati extenditur: et inde partem dimidiam ei, cuius opera conuictus erit, prae*mii* nomine se daturum praetor pollicetur, partem in publicum redacturum.
- 26 SCAEUOLA libro trigesimo quarto digestorum. Fideicommissum, quod ex [B. 35, 16, 24] A testamento fratris patruelis Gaius Seius Titio debebat, ab heredibus Seii Titius accepit: quae situm est, cum necem Gaii Seii heredes eius non uindicauerint, an Titius nihilo minus eos heredes ut indignos accusare possit ob id, quod necem eius non uindicauerint, nec obsit ei, quod ab isdem fideicommissum ex testamento fratris patruelis consecutus sit ⁴⁶ respondit nihil proponi, cur obstaret.
- 27 CALLISTRATUS libro primo de iure fisci. Si de pluribus heredibus quibns- [B. 35, 16, 25] E dam inuitis aut ignorantibus apertum erit testamentum, non amittunt portiones suas qui culpa carent.
- F(WDQEIC)
-
- 3 auia^ae *F²* 4 interrectam *F¹* | ex alia *F¹* | testamentoⁱ *F⁴* 8 defunctori^ae *F²* 9 pro-
'uo'cassen *F²* 11 exspirauit *F¹* | ex's titit *F²*
14 ex's tinctam *F⁴* 19 treuelliano *F¹* 24 con-
uiceriⁿ *F⁴* 26 admisi^sent *F²* 30 uonis
F¹ | actioⁱ *F²* | profici^sit *F¹* 37 patru-
- leis *F¹* 38 an titius 'an' nihilo *F²* 39 nec
om. *F¹* 42 l. 27 post tit. 6 l. 3 habet *F¹*, huc
rettulit *F²* haec adnotans: τΟΥΤΟ ΤΟ ΑΝΑΓΝΩΣΑ
ΤΕΛΕΥΤΑΙΩΝ ΕΣΤΙΝ ΤΟΥ ΠΡΟΛΑΒΩΝΤΟΣ ΤΙΤΛΟΥ, οΠΟΥ
ΤΟ ΣΗΜΕΙΟΝ: suo loco habent WDQEIC | fisco
F² 43 inuitus *F¹*

VI.

R SI QUIS ALIQUEM TESTARI PROHIBUERIT UEL COEGERIT R SP.

- 1 ULPIANUS libro quadragensimo octauo ad edictum. Qui dum captat heredi- [B. 85, 4, 1 S tatem legitimam uel ex testamento, prohibuit testamentarium introire uolente eo facere testamentum uel mutare, diuus Hadrianus constituit denegari ei debere actiones denegatis- 5 1 que ei actionibus fisco locum fore. Si dominus dolo fecerit, ne testamentum [cf. D. 88, 18, 1 mutaretur, in quo seruus eius scriptus erat, quamuis manumissus adierit hereditatem, actiones ei denegantur, cum et liberis eius si quid fuerit datum, denegari debeat, et si non fuerint in potestate. sed si legatum ei relictum sit idque restituere sit rogatus, con- sequens erit dicere admitti eum ad legatum, quod non ipse habuisset¹, sed ad alium sit 10 2 translaturus. Si plures heredes instituti sint et omnes dolo fecerint, quo minus testamentum mutaretur, dicendum est actiones omnibus denegari, quia omnes dolo fecerunt.
- 2 PAULUS libro quadragensimo quarto ad edictum. Si quis dolo malo fecerit, [B. 85, 4, 2 S ut testes non ueniant, et per hoc deficiatur facultas testamenti faciendi, denegandae sunt 1 actiones ei qui dolo fecerit, siue legitimus heres sit siue priore testamento scriptus. Fratribus 15 2 autem factum fratri non nocet. Si fidei eius qui dolum admisit commissum est, ut heredi- tatem restitueret: ea hereditas caduca cum suis oneribus fiet, ut commodum legis Falcidiae fiscus sentiat, dodrantis autem fideicommissarius.
- 3 PAPINIANUS libro quinto decimo responsorum. Uirum, qui non per uim nec [B. 85, 4, 8 P dolum, quo minus uxor, contra eum mutata uoluntate, codicillos faceret, intercesserat, sed 20 ut fieri adsolet, offensam aegrae mulieris maritali sermone placauerat, in crimen non in- cidiisse respondi, nec ei quod testamento fuerat datum auferendum.

VII.

R DE IURE CODICILLORUM R

SPE

- 1 ULPIANUS libro quarto disputationum. Saepissime rescriptum et constitutum [B. 86, 1, 2 S est eum, qui testamentum facere opinatus || est nec uoluit quasi codicillos id ualere, uideri f. 489' nec codicilos fecisse: ideoque quod in illo testamento scriptum est, licet quasi in codicillis 27 poterit ualere, tamen non debetur.
- 2 IULIANUS libro trigesimo septimo digestorum. Si ei, qui post testamentum [B. 86, 1, 3 S factum et ante codicillos scriptos natus esset, codicillis per fideicommissum aliquid daretur, so 1 utile est. Quod si ei, qui post testamentum factum et antequam codicilli scriberentur 2 mortuus esset, datum esset, pro non scripto habetur. Codicillorum ius singulare est, ut quaecumque in his scribentur perinde haberentur, ac si in testamento scripta essent. ideoque seruo, qui testamenti facti tempore testatoris fuisset, codicillorum tempore alienus, non recte libertas directa datur. Et contra si, cum testamentum fiebat, alienus esset, codicillo- 25 rum tempore testatoris, intellegitur alieno seruo libertas data. et ideo licet directae liber- 30 tates deficiunt, attamen ad fideicommissarias eundum est. Furiosus non intellegitur codi- 35 cillos facere, quia nec aliud quicquam agere intellegitur, cum per omnia et in omnibus 4 absentis uel quiescentis loco habetur. Hereditas testamento inutiliter data non potest co- 40 dicillis quasi hereditas confirmari, sed ex fideicommissio petitur salua ratione legis Falcidiae.

F(WDQEIC)

¹ habiturus sit?

4 facere testamentari'um *F²* 5 den'reg'a-
tisque *F²* 6 dominis *F^a* 7 hereditates *F¹*
10 habuisset] admissit *F¹* 11 herede's' *F²*
15 fec'er'it *F²* 19 quinto resp. decimo *F¹*
21 placauerat] *DEI*, placauerat *FW*, placaret *C*
25 s'a:epissime *F²* 26 est n'atus ee *F⁴*
27 est q' licet *F⁴* | codicillos *F²* 31 codi-
cilli's scr. *F⁴* 34 alienum *F^a* | non recte

libertas directa datur] *idem legerunt Graeci:*
οὐ καλῶς ἐλεύθερία ὄρθη δίδοται *B* (*Tipuc.*)
uideturque negationem requirere etiam pluralis
qui sequitur directae libertates: *deleuit eam*
Cuiacius collato loco D. 34, 4, 26 nec uere
scripsit ita Iulianus, sed locum sic constituerunt
compilatores 39 quiencentis F^a (habebantur F²)

- 3 IDEM libro trigesimo nono digestorum. Si quis cum testamentum nullum [B. 36, 1, 4] habebat, codicillis fideicomissa hoc modo dedit: 'quisquis mihi heres erit bonorumne possessor, eius fidei committo', fideicomissa praestari debent, quia pater familias, qui testamenti factionem habet et codicilos faceret, perinde haberi debet, ac si omnes heredes eius essent¹, ad quo legitima eius hereditas vel bonorum possessio peruentura esset. Sed et si post codicilos factos natus quis esset proximus adgnatus vel sunc heres, fideicommissum praestari debebit: intellegitur enim is quoque heres scriptus et ideo non perinde habendus est ac si rupisset hos codicilos. Testamento facto etiamae codicilli in eo confirmati non essent, uires tamen ex eo capient. denique si ex testamento hereditas adita non fuisset, fideicommissum ex huiusmodi codicillis nullius momenti erit. [10]
- 4 IDEM libro sexagesimo tertio digestorum. Eum, qui codicillorum tempore [B. 36, 1, 5] soluendo sit, recte libertatem dare placuit, quamvis testamenti facti tempore soluendo non fuerit.
- 5 PAPINIANUS libro septimo responsorum. Ante tabulas testamenti co- [L 2, 25, 1. B. 36, 1, 6] dicilli facti non aliter ualent, quam si testamento quod postea factum est vel codicillis confirmentur aut uoluntas eorum quocumque indicio retineatur: sed non seruabuntur ea, de quibus aliter defunctus nouiasime iudicauit.
- 6 MARCIANUS libro septimo institutionum. Diu Seuerus et Antoninus rescrip- [B. 36, 1, 7] serunt nihil egisse matrem, quae, cum pure liberos suos heredes instituerit, conditionem emancipationis codicillis adiecit, quia neque conditionem heredi instituto codicillis [L 2, 25, 2] adicere neque substituere directo potest. Codicilos et plures quis facere potest et ipsius manu neque scribi neque signari necesse est. Licet in confirmatione codicillorum [I] pater familias adiecerit, ut non alias ualere uelit quam sua manu signatos et subscriptos, tamen ualent facti ab eo codicilli, licet neque ab eo signati neque manu eius scripti² fuerint: nam ea quae postea geruntur prioribus derogant. Codicilos is demum facere potest, qui et 4 testamentum facere potest. Si post testamentum factum mortuo codicillis quis legauerit licet testamento confirmatis, pro non scripto legatum fit.
- 7 IDEM libro secundo regularum. Quaedam non referuntur ad confirmationem [B. 36, 1, 8] codicillorum, ueluti si ante captiuitatem quis codicilos confirmauerit et in captiuitate codicilos scribat: nam non ualent. idem est, si aliquo³ modo ius testamenti faciendi desierit habere. Praeterea in illis, quae non iuria, sed facti sunt, non est perinde habendum quod codicillis scribitur, atque si ubi confirmatione scriptum fuisset: ueluti si ita in codicillis scriptum erit: 'uestem quae mea est', codicillorum tempus spectandum, non quo confirmantur: item⁴ 'si Titius uiuus est' vel 'si tot annis est', codicillis legauit Seio, tempus codicillorum, non quo tempore fit testamentum, spectandum. [35]
- 8 PAULUS libro singulari de iure codicillorum. Conficiuntur codicilli quattuor [B. 36, 1, 9] modis: aut enim in futurum confirmantur aut in praeteritum aut per fideicommissum testamento facto aut sine testamento. Sed ideo fideicomissa dari possunt ab intestato succedentibus, quoniam creditur pater familias sponte sua his relinquere legitimam hereditatem. Codicilli totiens ualent, quotiens quis testamentum quoque facere possit. non tamen hoc ita intellegamus, ut exigamus potuisse eum eo tempore, quo scribit eos codicilos, testamentum facere: quid enim, si sufficientium testium facultatem non habuit? sed⁵ si iure testamenti factionem habuit. Si post factum testamentum⁶ codicilos quis confirmauerit,

F(WDQEIC)

¹ heredes eius essent] heredes esse iussisset (Schilling: cf. Muehlenbruck 44, 308)? ² subscripti? ³ alio quo (Brenemannus)? ⁴ si ins. ⁵ sed del. ⁶ si post testamentum factos?

10 fuisse n't F² 13 fu'erit F² 14 L 5 ita es Marciani opinor institutionibus referunt Institutiones: cum ante testamentum factum codicilli facti erant, Papinianus ait non aliter uires habituras, quam si speciali postea uoluntate confirmentur 15 codicillis] confirming Graeci: ei mñ Βεβαιωθώσιν ... μεταγενεστέρω

κωδικέλλωφ (Synope.) 21 adieceri F | codicilos et (et om. altero loco) plures quis facere potest bis F² 29 codicilos ... captiuitate (captiuitatem priore loco) bis F² 37 fideicommissum F 40 facere om. F² 41 ut exigamus bis F²

deinde adrogandum se praebuerit et ibi codicillos fecerit atque ita emancipatus decesserit, quaeritur, an ex codicillis legata debeantur: nam et testamentum ualet, sed¹ eo tempore eos fecit, quo testamenti factionem non habuit. nec similis est muto, qui recte codicillos confirmauerit: licet enim is testamentum facere non possit, tamen testamentum quod ante fecerat in eodem statu est, hucus autem testamentum sublatum est et de alienis quodammodo rebus testatur. sed dicemus codicillos ualere: nam et si postumus natus ruperit 4 testamentum et decesserit, nihil minus codicilli ualent. Si miles testamentum quidem (B) ante militiam, sed codicillos in militia fecerit, an iure militari ualeant codicilli, quaeritur, quoniam testamentum iure communi ualet, nisi si militiae tempore signauit uel quaedam adiecerit. certe codicilli militiae tempore facti non debent referri ad testamentum, sed iure 10 5 militari uaient. Si ei seruo, qui testamento legatum acceperit, libertas codicillis detur, 6 utile legatum esse dicemus, quasi ab initio constiterit legatum. Si quis certi generis codicillos confirmauerit, puta 'quos nouissimos fecero', non utique statim quae codicillis dantur consistere uidebuntur, quandiu alii quoque fieri possint, et ideo si alii postea fiant, legata in prioribus data non ualebunt.

9 MARCELLUS libro nono digestorum. Aristo negauit ualere codicillos ab eo [B. 36, 1, 10] *E factos, qui pater familias nec ne esset, ignorasset. UPLIANUS notat: nisi ueteranus fuit: tunc enim et testamentum ualebit.

10 PAPINIANUS libro quinto decimo quaestionum. Quod per manus traditum est [B. 36, 1, 11] P codicillis hereditatem dari non posse rationem illam habet, ne per codicillos, qui ex testamento ualerent, ipsum testamentum, quod uires per institutionem heredum accipit, confirmari uideretur.

11 IDEM libro nono decimo quaestionum. Qui graui utero uxorem esse ignorabat, [B. 36, 1, 12] P codicillis ad filium scriptis libertates dedit. nata post mortem patris filia, cum de ea nihil patrem sensisse constitisset, placuit libertates a solo filio praestari:² posse

12 || IDEM libro uicensimo secundo quaestionum. redemptis a sorore partibus. [B. 36, 1, 13] P* f. 440'

13 IDEM libro nono decimo quaestionum. Illud enim sine dubio dici non potest etiam P filiam manumittere cogendam, cum ab ea nihil pater petierit et iure suo heres extiterit.

1 Tractari solet de eo, qui, cum tabulas testamenti non fecisset, codicillis ita scripsit: [B. 36, 1, 14] 30 'Titium heredem esse uolo'. sed multum interest, utrum fideicommissariam hereditatem a legitimo per hanc scripturam, quam codicillorum instar habere uoluit, reliquerit an uero testamentum facere se existimauerit: nam hoc casu nihil a legitimo peti poterit. uoluntatis autem quaestio ex eo scripto plerumque declarabitur: nam si forte a Titio legata reliquit, substitutum adscripsit, heres si non extitisset, sine dubio non codicilos, sed testamentum facere uoluisse intellegetur.

14 SCAEUOLA libro octavo quaestionum. Quidam referunt, quantum repeto apud [B. 36, 1, 15] P Uuiuanum, Sabini et Cassii et Procnli expositam esse in quaestione huiusmodi controuersiam: an legata, quae posteaquam instituti mortem obierunt codicillis adscripta uel adempta sunt, a substitutis debeantur, id est an perinde datio et ademptio etiam hoc tempore codiciliis facta ualeat ac si testamento facts esset. quod Sabinum et Cassium respondisse 40 aiunt Proculo dissentiente. nimirum autem Sabini et Cassii collectio, quam et ipse reddunt, illa est, quod codicilli pro parte testamenti habentur obseruationemque et legem iuris inde traditam seruent. ego autem ausim sententiam Proculi uerissimam dicere. nullius enim momenti est legatum, quod datum est ei, qui tempore codicillorum in rebus humanis non est, licet testamenti fuerit: esse enim debet cui detur, deinde sic quaeri, an datum con- 45 sistat, ut non ante iuris ratio quam persona querenda sit. et in proposito igitur quod F(WDQEIC)

¹ idem Graeci (καὶ ἡ διαθήκη ἔρρωται Synops.): nam nec testamentum ualet et (Hal.)?

² praestare ins.

4 is] istis F* | possit] possunt F* 5 facerat F 14 constitere F* | ideo's si F* 27 illud 'enim' 6 testatur sed dicemus om. F* 7 nihil'h'o F* | sine F* 29 eo om. F* 31 instar 'uoluit' quidem ante] quid enim aute F* 8 in militia'm' F* | codici'lli' F* 11 testamentum F*

post obitum heredis codicillis legatum uel ademptum est, nullius momenti est, quia heres, ad quem sermonem conferat, in rebus humanis non est eaque ademptio et datio nunc uana efficietur. haec in eo herede, qui ex asse institutus erit dato substituto, ita ut ab instituto 1 codicilli confirmarentur. Quod si duo instituti sint substitutis datis unusque eorum deceaserit, utilia uidentur legata: sed circa coheredem erit tractatus, numquid totum legatum s debeat, si 'quisquis mihi heres erit' legatum erit, an uero non, quia sit substitutus heres, qui partem faciat, licet ipse non debeat. idem etiam potest circa nomina expressa tractari. multoque magis solum coheredem totum debere puto, quia is adiunctus sit, qui etiam tunc cum adiungebatur in rebus humanis non erat.

15 AFRICANUS libro secundo quaestionum. Sed cum ea testatoris uoluntas fuerit, ut ex ⁸S uniuersa hereditate legata erogarentur, dicendum scriptis heredibus profuturam doli exceptionem, si amplius quam hereditaria portio petatur.

16 PAULUS libro uicesimo primo quaestionum. Ab intestato factis codicillis re- B. 36, 1, 16 P dicta etiam postea natus intestati successor debebit: quicumque enim ab intestato succederit, locum habent codicilli: nam unus casus est nec interest qui succedit dum intestato 15 succedat. ad testamentum autem ¹ quod quoquo tempore fecisset, pertinent codicilli. et ut manifestius dicam, intestato patre familias mortuo nihil desiderant codicilli, sed uicem testamenti exhibent: testamento autem facto ius sequuntur eius.

17 IDEM libro tertio sententiarum. Litterae, quibus hereditas promittitur uel animi affectus Py
exprimitur, uim codicillorum non optinent. 20

18 ¶ CELSUS libro uicesimo digestorum. Plotiana Celso suo salutem. Lucius B. 36, 1, 17 E L 44
Titius his uerbis ita cauit: 'si quid tabulis alioue quo genere ad hoc testamentum pertinens
'reliquero, ita ualere uolo'. quaero, an codicilli, qui ante hoc testamentum scripti sunt,
debeant rati esse. Iuuentius Celsus Plotianae salutem. Haec uerba: 'si quid ad hoc testa-
'mentum pertinens reliquero, ualere uolo', etiam ea, quae ante testamentum scripta sunt, ²⁵
comprehendere.

19 MARCELLUS libro quarto decimo digestorum. Is qui unum filium habebat, B. 36, 1, 18 E
cum codicillis ad eum scripsisset, deceasit intestatus herede eo et quem postea procreauit.
adgnatione sui heredis nemo dixerit codicillos euauisse: igitur si nihil tum de pestunis
sperauit, et codicilli non euancescent et quae relictia sunt, pro parte dimidia ² filius, ad quem ³⁰
codicillus factus est, soluere compellitur, non etiam postumus. sed et si codicillos reliquisset
duobus superstribus filii decedens, cum putaret alterum ex his prius dececessisse, simili
modo dici potest omnia perinde debere filium, ad quem scripti sunt codicilli, atque si solus
heres existisset patri. ³ immo dumtaxat partem debet: eorum tamen, quae pro parte pre-
stari non possunt, nihil eorum ⁴ praestandum, quoniam illi ⁵ non fuerit filio ablatus, nisi ⁴⁵
solum putaret successorem sibi futurum.

20 PAULUS libro quinto ad legem Iuliam et Papiam. Si palam heres nuncupatus B. 36, 1, 19 E
sit, legata autem in tabulis collata fuerint, Iulianus ait tabulas testamenti non intellegi,
quibus heres scriptus non est, et ⁶ magis codicilli quam testamentum existimandas sint:
et hoc puto rectius dici. 46

F(WDQEIC)

¹ ad testamentum autem] testati autem ad testamentum? ² pro parte dimidia *widetur additum propter adnotationem u. 34 immo dumtaxat seq.* ³ ULPIANUS notat ins. (Hd.) ⁴ eorum det. ⁵ illa? ⁶ ut?

¹ post om. F² 3 efficiatur F² | institutus F² protianae F², protiano F² 25 qu'a'e F²
⁴ conmirmarentur F² 7 expr'a'essa't' F² 29 postumi's' F² 32 'su'perstitibus F² | de-
¹¹ exceptione'm' F² 12 hereditario F² 15 in- cedent F² 34 ex'stitisset F² | immo F² |
terest 'habent' qui F² 17 dicat F² 20 uim] qu'a'e F² 39 existimandae' F²
u'el'im F² 23 'codicilli F² 24 plotianae] F²,